

ΕΝΩΣΕΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΩΝ
& ΨΥΧΟΛΟΓΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
&
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΟΜΟΣ Β΄
1965 - 1966

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Ε.Υ.Δ. ΠΕ.Κ. Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΡΑΠΤΣΙΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β' ΤΟΜΟΥ

Ἰανουάριος 1965-Δεκέμβριος 1966

Τεύχη 11 - 20

*Ἐπιστημονικὸν ὄργανον τοῦ Συλλόγου Παιδαγωγῶν - Ψυχολόγων
Πτυχιούχων Πανεπιστημίων Ἐξωτερικοῦ*

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

I. ΔΡΟΡΑ (Ληομονημένες σελίδες)

Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἡ θέση τοῦ ἔθνους μας στὴν ὀρθογραφία τῆς γλώσσας του. Οἱ ἀγιάτρευτες δυσκολίες τοῦ σημερινοῦ τονισμοῦ	Σελ. 249
»	
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Πρὶν καὶ ἡ διγλωσσία γεννᾷ πολλαπλές καὶ βαθιές βλάβες στὸ ἔθνος μας.	» 293
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Ἰπόμνημα Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Μάιος 1912	» 325
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο: Ἡ γλώσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας. Τεύχος 14	» 1
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	

II. ΜΕΛΕΤΕΣ

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ · ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ · ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Ἐλευθερίου Ἀθανασίου: Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ παιδικοῦ συναισθήματος.	» 592
Δεωνίδα Βελιαρούτη: Ἡ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος.	» 523,590
Ἀριστείδου Βουγιούκα: Τὰ Δημοτικά μας τραγούδια	» 507
Θεοφράστου Γέρου: Θεωρία τῆς Γλώσσας	» 483
Σπύρου Κεχρή: Τὸ φιλοσοφικὸ ζήτημα ἀντίρροπο τῆς πνευματικῆς κρίσης τῆς ἐποχῆς μας	» 497
Ἀντωνίου Κρέτση: Ἐποπτεία καὶ ἔγνοια	» 26
Γ. Κυριαζοπούλου: Δύναται νὰ αὐξηθῆ ἡ εὐφυΐα	» 611
Κων. Λυκομήτρου: Ἡ ἐκπαίδευση καὶ ἡ ἐποχὴ μας	» 346
Leon Jeunehomme : Ἡ πρόδος τῆς Ψυχολογίας καὶ τὸ ἔργον τοῦ J. Piaget (Μεταφρ. Α. Κρέτση)	» 304,366
John Macmurray: Ἀνθρωπιστικὴ Ἀγωγή (Μετ. Ε. Κασιόλα)	» 267
Γ. Μαραγκοδάκη: Ἡ θεωρία τοῦ Skinner γιὰ τὴ μάθηση	» 514
Δημ. Παλυβοῦ: Οἱ ἀριστερόχειρες	» 25
Γ. Παπακωστούλα: Τὰ συνειδησιακὰ βιώματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων	» 296,328
Ἀθανασίου Πόπορη: Τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται τὸ σύγχρονο παιδί	» 451,503
Γρ. Τριανταφύλλου: Μηχανισμοὶ ἄμυνας ἢ προσαρμογῆς	» 277
Γεωργίου Τσαμπῆ: Τὰ Παιδαγωγικὰ Κολλέγια τῆς Σκωτίας. Προτάσεις γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τῶν Παιδαγωγικῶν μας Ἀκαδημιῶν	» 547,625
Ι. Χαλαμποπούλου: Παιδεία καὶ Τεχνικὸς Πολιτισμὸς	» 1

III. ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ

'Ελευθερίου 'Αθανασίου:	Γλώσσα και σχολικό πρόγραμμα	Σελ. 18
»	»	»
	'Η φυσική, πνευματική και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού της σχολικής ήλι- κίας και η ανάγνωση	» 311
Θεοφράστου Γέρον:	Τὰ λάθη τονισμού και ἡ ποσοστιαία σχέση τους μετὰ τὸ σύνολο τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν	» 253
'Εμμ. 'Εμμανουηλίδου:	'Ο ἐπαινος, ἡ ἐπιπληξὴ και ἡ ἀδιαφο- ρία ὡς κίνητρα εἰς τὴν σχολ. ἐργασίαν	» 352
Εὐθ. Θεοδωροπούλου:	'Η τεχνολογία εἰς τὸ σχολεῖον	» 282
Κων. Κίτσου:	Οἱ δυσκολίες τῶν μαθητῶν στὴ λύση ἀριθμητι- κῶν προβλημάτων	» 3,10
Χριστ. Παπαδοπούλου:	Αἰσθητικὴ 'Αγωγή	» 29
Σπύρου Πολίτη:	Μερικὰ προβλήματα τοῦ σχολείου	» 500
'Αγγέλου Σαφάρικα:	Τὰ Σχολικὰ προγράμματα	» 334
'Ελ. Σταματάκη:	Κατ' οἶκον ἐργασία τοῦ παιδιοῦ	» 480,41
»	Οἱ οἰκογενειακὲς καταστάσεις ἐπηρεάζουν τὴ σχολικὴ ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ	» 323

IV. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Χάρη Σεκελλαρίου:	Προβλήματα τῆς Παιδικῆς Λογοτεχνίας . .	» 461
-------------------	---	-------

V. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ - ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

'Αντωνίου Μπενέκου:	'Η μείωση τοῦ ὅριου ἡλικίας στὴν πρώτη Δημοτικῶ (Ραδ. ὁμιλία)	» 539
Samuel Roller :	'Η ἔνωση τῶν δυνάμεών μας (Μεταφ. Α.Σ.) . .	» 59
Γρ. Τριανταφύλλου:	'Επιστημονικὸ Συνέδριο	» 290
»	»	»
	'Η 'Επιμόρφωση ἐνηλίκων, συνέχεια και συμπλήρωση τῆς σχολ. ἐκπαιδεύσεως	» 520
»	»	»
	'Εκθεση α) πάνω στὴν σύσκεψη Ο.Ο.Σ.Α. ποῦ ἐγινε στὸ Παρίσι β) Πάνω στὶς ἐπισκέ- ψεις σχολείων κ.λ.π. στὴν 'Αγγλία	» 31

VI. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑ - ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Σπ. Κοκκίνη:	Βάσεις ὀργανώσεως σχολ. βιβλιοθηκῶν	» 543,597
Π.Ι. Σχοινᾶ:	Μέθοδος ἐπιμελοῦς μελάτης ἐπιστημονικοῦ βιβλίου και ἀποδελτιώσεως	» 285
'Αντ. Λαμπρινίδη:	«Πυγολαμπίδες» 'Αρχαδίου Πηγαίου	» 506

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΧΑΡΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Μιλούμε συχνά με τόση έμφαση κι αποδίνουμε τόση σημασία σ' όρισμένα ζητήματα, ενώ άλλα, όδηγημένοι από μια συζητήσιμη αξιολόγηση, τὰ μεταθέτουμε στη σκιά, τ' άπωθούμε στο περιθώριο. Βρίσκουμε λ.χ. πιο ευχάριστο κι αξιόλογο ν' ασχοληθούμε με τή μοντέρνα τέχνη, μ' ένα μεγάλο συγγραφέα ή καλλιτέχνη, με μια χαρακτηριστική περίοδο τής ιστορίας τής τέχνης, ενώ ελάχιστα μās κινούν τὸ ενδιαφέρον άλλα θέματα, λιγότερο έντυπωσιακά, έξίσου όμως σπουδαία και καιρία, παρ' όλη τή λανθάνουσα πολλές φορές προβολή τους.

Ένα τέτοιο κι ή παιδική λογοτεχνία. Άποκομίζει κανείς ένα έντονο αίσθημα πίκρας έτσι καθώς μάταια αναζητεί, μέσα στην πληθώρα τών μελετών για ένα σωρό άλλα λογοτεχνικά θέματα, μια βιβλιογραφία γύρω άπ' τὸ παιδικὸ βιβλίο και τήν παιδική λογοτεχνία γενικότερα. Τὰ λίγα, ελάχιστα μελετήματα, πὸ εἶναι δυνατό, ξεφυλλίζοντας άμέτρητους τόμους, ν' ανακαλύψει, δέν άπαμβλύνουν τήν πρώτη όδυνηρή, άπογοητευτική έντύπωση, όπως ένας κάκτος ή ένας φοίνικας δέν άναιρεί άλλα ίσια - ίσια τονίζει τήν όψη τής έρήμου. (Κι όλ' αυτά τή στιγμή πὸ σέ άλλες χώρες δίνεται προτεραιότητα σέ ό,τι έχει σχέση με τὸ παιδί. Στις Η.Π.Α., στη Γαλλία, τή Γερμανία, τίς Σκανδιναβικές χώρες, τὸ παιδικὸ βιβλίο άποτελεῖ άντικείμενο επίσημης κρατικής μέριμνας. Η Δανία έχει καθιερώσει, κοντά στ' άλλα, διεθνές βραβείο παιδικής λογοτεχνίας, πὸ τὸ ίδιο τὸ κράτος άθλοθετεῖ τὸ «Βραβείο Άντερσεν», άφιερωμένο στη μνήμη τοῦ μεγάλου Δανοῦ μάγου τής παιδικής ψυχής. Στην Τσεχοσλοβακία, εκδίδεται άπό χρόνια περιοδικὸ με τὸν τίτλο «Χρυσομάης», πὸν — οὔτε λίγο οὔτε πολὺ — παρακολουθεῖ και έννημερώνει πάνω στην κίνηση τών — άφθονων — παιδικῶν περιοδικῶν, τοῦ παιδικοῦ βιβλίου, τών άλλων παιδικῶν εκδόσεων, διαλέξεων, θεατρικῶν παραστάσεων και κινηματογραφικῶν προβολῶν για παιδιά, χειροτεχνικῶν κ.ά. εκθέσεων και γενικά δίνει μια εικόνα τοῦ προωθημένου ενδιαφέροντος για τὸ παιδί και τὸ εγνικότερο πνευματικὸ του ανέβασμα).

Έδώ ή εικόνα σχεδόν άποκαρδιωτική. Τὸ ενδιαφέρον για τήν παιδική λογοτεχνία σέ ύφεση. Οἱ ίδιοι οἱ λογοτέχνες μας άντικρίζουν τὸ θέμα άδιάφορα, μ' έναν τόνο περιφρόνησης, πὸ παίρνει επίσημη μορφή στις πράξεις τών λογοτεχνικῶν μας σωματείων. Ένα συγγραφέας παιδικῶν λογοτεχνημάτων, αν δέν έχει τίποτε άλλο νὰ παρουσιάσει, δέ γίνεται δεκτὸς σαν μέλος στα σωματεία αυτά, ενώ άνοιγουν εύκολα οἱ πόρτες για τὸν πιο άπίθανο κατασκευστή — συζητήσιμο αν και ποιητὴ — τής πιο πρόχειρης ποιητικῆς συλλογῆς. (Πράγμα πὸ σημαίνει ότι θά πρέπει ν' αποκλειστεί άπ' τήν παγκόσμια λογοτεχνία ένας Άντερσεν ή ένας Βέρν ή ακόμα ό Μάρκ Τουαίν ή ό Λαφονταίν).

Όλα, βέβαια, αυτά έχουν κάποιο αίτιολογικό. Άπό κάπου ξεπηδοῦν. Ίσως

νά 'ναι τὸ «μεγάλο θέμα», πὸν μᾶς τραβᾶ περισσότερο, πὸν ὑπόσχεται κάποια δικαίωση κι ἀποζημίωση γιὰ τοὺς κόπους μας. Μὰ ἴσως νὰ φταίει κι ἡ ἐποχὴ μας, ὁ σημερινὸς κόσμος. Μὲ τὴν πολλαπλότητα τῶν προβλημάτων του. Μὲ τὴ σταθερὴ κι ὀλοένα ταχύτερη ἀπομάκρυνσή του ἀπ' τὶς ἀπλούστερες καὶ φυσικότερες μορφές ζωῆς. Μὲ τοὺς ἰσχυροὺς ψυχικοὺς συγκλονισμοὺς, μὲ τοὺς ὁποίους συχνὰ δοκιμάζει τὴν ἀντοχὴ τῶν νεύρων μας. Μὲ τὴν ἀγγώδη ψυχικὴ ἔνταση, στὴν ὁποία μᾶς κρατᾶ, καθὼς ἀφήνει νὰ μετεωρίζεται πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας, σὰ δαμόκλεια σπάθα, τὸ φάσμα τοῦ πολέμου καὶ τῆς ὀλοκληρωτικῆς καταστροφῆς τῆς ἀνθρωπότητας. Μὲ τὴ μετάθεση τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπ' τὰ πνευματικὰ στὰ ὑλικά πράγματα. Μὲ τὴν ἐκκωφαντικὴ τέλος κυριαρχία τῆς μηχανῆς, πὸν, μὲ τὸν ξέφρενο καλπασμὸ τῆς, τείνει νὰ μᾶς παρασύρει ὅλους σ' ἓνα δρόμο λεηλατημένο ἀπὸ κάθε ὁμορφιά κι ἴσως ἀπογυμνωμένο κι ἀπὸ κάθε ἀνθρωπιά. Μὰ ἴσια - ἴσια σ' αὐτὸ τὸ δρόμο καὶ σ' αὐτὲς τὶς ὥρες εἶναι πὸν χρειάζομαστε περισσότερο τὴν ἐπικουρία τοῦ πνεύματος, τὴν ἀγρυπνὴ παρουσία μὲς στὴν ψυχὴ μας ἑνὸς ἀληθινοῦ οὐμανισμοῦ, πὸν νὰ μᾶς φυλᾷ ἀπὸ ἐπικίνδυνα ξεστρατίσματα.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πὸν στίς μέρες μας, κι ἐνῶ τόσοσ λόγος γίνεται — καὶ δικαιολογημένα — γιὰ παραχώρηση τῆς θέσης πὸν πρέπει στὴν τεχνικὴ ἐκπαίδευση κι ἐνῶ στὰ προγράμματα τῶν σχολείων παίρνουν τὴ θέση καὶ τὴν ἔκταση πὸν ἀπαιτοῦν οἱ καιροί — ἀρκετὰ καθυστερημένα, ἀλήθεια στὸν τόπο μας — οἱ θετικὲς ἐπιστῆμες, ἀκούονται παράλληλα καὶ φωνές, νὰ μὴν παραμεληθεῖ κι ἡ ἀνθρωπιστικὴ παιδεία ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ συμμετέχει στὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς, ἔτσι πὸν ἀνθρωπισμὸς νὰ σημαίνει, μαζί μὲ τ' ἄλλα, καὶ ὑλικὴ ἐξύψωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ τεχνικὴ πρόοδος νὰ μὴν κατατείνει παρὰ στὴν ἀνακούφιση καὶ τὴν ἐξυπηρέτησή του καὶ τεχνολογικὴ ἐξέλιξη νὰ σημαίνει σὲ τελευταία ἀνάλυση ἀνθρωπισμὸς.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πὸν σήμερα, περισσότερο ἴσως κι ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, πρέπει οἱ πιὸ πολλές προσπάθειές μας ν' ἀποβλέπουν στὸ νὰ οἰκοδομήσουμε τὸν ἐσωτερικὸ ἀνθρώπο, τὸν ἀπρόσβλητο ἀπὸ τὶς διαβρωτικὲς καὶ μολυσματικὲς ἐπιδράσεις τῆς μηχανῆς. Τὸν ἀνθρώπο τὸν ἱκανό, πάνω ἀπ' τὸ σάλαγο τῶν μηχανῶν, νὰ σταθεῖ ἤρεμος καὶ νὰ στοχαστεῖ, νὰ χαρεῖ τὶς ὁμορφιές τῆς φύσης, τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης, καὶ νὰ δώσει χέρι στὸν συνάνθρωπό του, γιὰ ν' ἀνέβει ψηλότερα.

Αὐτὸς ὁμως ὁ ἀνθρώπος, ὅπως τὸν ζητοῦν οἱ περιστάσεις, ὅπως τὸν φαντάζονται οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μεταρρυθμιστές, ὅπως τὸν θέλουμε ὅλοι μας, δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν ν' ἀναπηδήσει αὐτόματα σὰν τὴν πάνοπλη Ἀθηνᾶ ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Δία.

Εἶν' ἀπαραίτητη μιὰ ἀρκετὰ μακροχρόνια διαδικασία, πὸν ξεκινᾷ ἀπὸ τὶς πρώτες μέρες τῆς ζωῆς καὶ συνοδεύει τὸν ἀνθρώπο ὡς τὸν τάφο.

Οἱ ἀρχιτέκτονες, θέλοντας νὰ δώσουν ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερη στερεότητα σ' ἓνα οἰκοδόμημα, φροντίζουν πρώτιστα νὰ ἐνισχύσουν τὶς βάσεις του, νὰ τοῦ δώσουν θεμέλια γερά. Τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου τὰ θεμέλια βρίσκονται στὴν παιδικὴ ἡλικία. Ἐκεῖ μπαίνουν οἱ βάσεις τῆς ψυχικῆς ζωῆς, πλέκεται καὶ σφιχτοδένεται τὸ ψυχικὸ ὑπόβαθρο, τὰ θεμέλια, πὸν ἀπάνω τους θὰ οἰκοδομηθεῖ ὀλη ἡ κατοπινὴ πνευματικὴ ζωὴ. Ἐκεῖ, στίς πρώτες ἐντυπώσεις, στὰ πρώτα βιώματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας, βρίσκονται οἱ βαθύτερες αἰτίες, πὸν ὀδηγοῦν μὲ ἀόρατο χέρι σὰν μιὰ ὑπέρτατη μοῖρα καὶ προσδιορίζουν τὴν κατοπινὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου τελεσίδικα πολλὲς φορές κι ἀναπότρεπτα.

Γι' αὐτὸ κι ἀποδόθηκε ἀνέκαθεν μεγάλη σημασία στὴ διαπαιδαγώγηση τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ὁ Πλάτων τονίζει ἐμφαντικά:

«Ἀνθρώπος παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὼν καὶ φύσεως εὐτυχούς, θειότατον, ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφέν, ἀγριώτατον ὀπόσα φύει γῆ».

Κι αὐτὸ γιὰτί, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, «Τοῖς παισὶν ἀπλοῖς οὐσὶν ἐν δ' ὑέ-

ται τύπος, ὃν ἄν τις βούληται ἐνσημῆνασθαι ἐκάστω».

Πῶς ὁμως θὰ καρποφορήσει ἡ προσπάθειά μας νὰ οἰκοδομήσουμε «ἐξ ἀπαλῶν δυνύχων» τὸν ἄνθρωπο ὅπως ὅλοι τὸν ὄνειρευόμαστε; Ποιὰ εἶναι τὰ προσφορότερα μέσα, πὺ θὰ μᾶς φέρουν ἀσφαλέστερα στὸν ὠραῖο, τὸν ὑψηλὸ σκοπὸ, πὺ ἔχομε θέσει;

Ὁ Ἀριστοτέλης ὀρίζει τοὺς παράγοντες, πὺ κάθε φορὰ ἐπιδρῶν προσδιοριστικὰ στὴ διαμόρφωση τῆς προσωπικότητος. Κι εἶναι τρεῖς: «Φύσις, ἔθος, λόγος».

Θὰ σταθοῦμε στὸ τελευταῖο, τὸ λόγο. Γιατί μὲ τὸ πρῶτο δὲν μπορούμε νὰ κάνομε τίποτα. Μεταβιβάζεται κληρονομικὰ. Εἶναι τὰ σπέρματα, οἱ καταβολές, πὺ φέρνει μέσα του «δυνάμει» ὁ καθένας μᾶς, καὶ τῖς ὁποῖες, ὅπως λέει ὁ Μένανδρος, «Μεταβαλεῖν οὐ ράδιον».

Τὸ δεύτερο, τὸ ἔθος, ὁ ἔθισμός, ἀνήκει στὴ διαδικασία καὶ ἀποτελεῖ ἔργο πρῶτα τῆς οἰκογένειας κι ὕστερα τοῦ σχολείου. Ὁ λόγος ὁμως; Καὶ δὲν εἶναι ἐδῶ μόνο ἡ νοηθεσία, ἀλλὰ ὁ λόγος ὁ ὁποιοσδήποτε καὶ μαζί του κι ὁ ἔντεχνος λόγος. Αὐτὸς πὺ ξέρει νὰ ἐνσταλάζει μὲς στῖς παιδικές ψυχές τὴν ὁμορφιά καὶ τὸνειρο, τὴ διδαχὴ καὶ τὴν παρόρμηση. Αὐτὸς πὺ δίνει φτερὰ στὴ φαντασία καὶ δημιουργεῖ τῖς πιὸ ὑψηλές συγκινήσεις. Αὐτὸς πὺ ξέρει νὰ αἰχμαλωτίζει τὴν ψυχὴ καὶ νὰ ὀδηγεῖ τὰ θῆματα τοῦ ἀνθρώπου στοὺς ἀνηφορικούς δρόμους πὺ φέρνουν στῖς κορυφές, ὅπου φεγγοβολοῦν ἀβασίλευτα τὰ ὠραῖα ἰδανικά. Πρόκειται γιὰ τὴν τέχνη τοῦ λόγου, πὺ ἀποτείνεται στὰ παιδιά, πὺ ἀνταποκρίνεται στὰ διαφέροντά τους, πὺ τρέφει τὸ πνεῦμα τους καὶ τ' ἀνεβάζει ψηλότερα. Γιὰ τὴν παιδικὴ λογοτεχνία.

Κι ἔχει κι αὐτὴ τὴν ἱστορία της, τῖς ἰδιορρυθμίες καὶ τὰ προβλήματά της, τοὺς πρωτεργάτες καὶ τοὺς ἀκούραστους σκαπανεῖς της, τῖς δυσκολίες καὶ τῖς προοπτικές της.

Μιὰ σύντομη ματιὰ θὰ ρίξουμε σήμερα στὴν ἐλάχιστη ἐξερευνημένη αὐτὴ πνευματικὴ περιοχὴ.

✱

Κι ἄς δοῦμε πρῶτα ποιὰ διαδικασία ἀκολουθεῖ ὁ ἔντεχνος λόγος, γιὰ νὰ φτάσει στὴν παιδικὴ ψυχὴ, ποιὸς φυσικούς δρόμους ὀδεύει καὶ τί τὸν κάνει νὰ ξεχωρίζει ἀπ' τὸ λόγο πὺ ἀπευθύνεται στοὺς ὠρίμους.

Στῖς πρωτόγονες κοινωνίες κι ἐκεῖ ἀκόμα, ὅπου ὁ πολιτισμὸς δὲν ἔχει ἐκτοπίσει τὸ λαϊκὸ χαρακτῆρα τῶν κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων, ὁ λόγος ἀποτελεῖ ἔργο καὶ προνόμιο τῆς οἰκογένειας.

Ἡ εἰσαγωγή τοῦ παιδιοῦ μέσα στὸν ἰδεατὸ κόσμο τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης γίνεται μὲ τὸν πιὸ φυσικὸ κι ὁμορφο τρόπο ἀπὸ τὴ μητέρα. Αὐτὴ, καθισμένη πλάι στὴν κούνια του, τὸ νανουρίζει ἀπαλά, τραγουδώντας του στὸ ρυθμὸ τοῦ λικνίσματος ἀπλά, γλυκά, χαϊδευτικὰ νανουρίσματα. Εἶναι τούτη ἡ πρώτη γνωριμία τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸν ἔντεχνο λόγο. Ἐκεῖ, ἀνάμεσα στὸ χᾶδι καὶ τὸνειρο, θὰ χυθεῖ μὲς στὴ ψυχὴ του ἡ γοητεία τοῦ λόγου, ἡ ὑποβλητικότητα τοῦ τραγουδιοῦ, ἡ αἰσιόδοξη ἐνατένιση τῆς ζωῆς.

Λίγο ἀργότερα τὸ παιδί, καθισμένο πλάι στὸ τζάκι κι ἀκουμπημένο στὰ γόνατα τοῦ παπποῦ ἢ τῆς γιαγιᾶς, θ' ἀκούσει ἐκστατικὸ ἀπ' τὸ στόμα τους τὰ ὠραῖα παραμῦθια. Θ' ἀνοιγοκλείνει θαμπωμένο τὰ ματόκλαδά του, γιὰ ν' ἀγκαλιάσει τὸ πρωτόφαντο δράμα τῶν παραμυθένιων κόσμων, μὲς στοὺς ὁποίους τὸ παρασέρνουν μὲ τὴν παραστατικὴ, ἀπέριττη κι ὑποβλητικὴ διήγησή τους οἱ ἀναντικατάστατοι αὐτοὶ διακωνιστῆς τῆς λαϊκῆς παράδοσης καὶ τοῦ μύθου.

Εἶναι ἀφάνταστη ἡ γοητεία, πὺ ἀσκει πάνω στὴν παιδικὴ ψυχὴ τὸ παραμῦθι.

Οί ψυχολόγοι, για να εξηγήσουν το φαινόμενο, λένε, ανάμεσα στ'άλλα, ότι ή ακατανίκητη έλξη, που αισθάνεται το παιδί για το παμπάλαιο αυτό λογοτεχνικό είδος, όφειλεται στο συναίσθημα κατωτερότητας, που έντονο παρουσιάζεται στην πρώτη ιδιαίτερα παιδική ηλικία. Το παιδί, επειδή ακριβώς δεν έχει ακόμα αναπτυγμένα όσο πρέπει τα διάφορα όργανά του, αδυνατεί να επιτελέσει έργα, που βλέπει να επιτελούν οι μεγάλοι. Στο μαγικό όμως κόσμο των παραμυθιών όλα είναι κατορθωτά. Μια μαγική κλωστή, ένας μαγικός καθρέφτης, ένα ραβδί, ένα χαλί, ένα φτερό, μπορούν στο άκουσμα κάποιας συνθηματικής λέξης του ήρωα να καταφέρουν ό,τι καμιά ανθρώπινη δύναμη δε μπορεί ποτέ να κατορθώσει.

Η φαντασία αδέσμευτη, ακούραστη, δημιουργεί από το τίποτε και με το τίποτε τους πιο μαγικούς κι όμορφους κόσμους Παραμύθι κι όνειρο είναι δυό έννοιες με κοινά χαρακτηριστικά, όπως πολύ σωστά είπε ο Laistenr.

Μα δεν είναι μόνο αυτός ο λόγος. Το παραμύθι εισάγει άβιαστα το παιδί στον κόσμο της πραγματικότητας και του κάνει πιο κατανοητές και πιο προσιτές τις διάφορες κοινωνικές σχέσεις σε μια εποχή, που ελάχιστα είναι ικανό να κατανοήσει αυτές τις σχέσεις.

Έξ άλλου ο Stanley Hall, μιλώντας για το παιχνίδι, υποστήριξε μαζί με τον Carr ότι άσκει μια καθαρκική λειτουργία. Καθαρίζει την ψυχή του παιδιού από τα πρωτόγονα ένστικτα, που μια άτακτική κληρονομική διαδικασία έχει αφήσει μέσα του. Έτσι και το παραμύθι. Δίνοντας ψυχή και λόγο στα φυσικά αντικείμενα, ανταποκρίνεται στη βαθμίδα του άνιμισμού των πρωτογόνων λαών, που το παιδί την περνά έτσι χωρίς συγκλονισμούς, αποκαθαίρεται κι ανεβαίνει σ' ανώτερη βαθμίδα πολιτισμού.

Έπειτα το παραμύθι, εκφράζοντας την ήθικη τάξη του κόσμου άπλά και παραστατικά, οικοδομεί μέσα στην ψυχή του παιδιού τις ήθικες βάσεις, που πάνω τους θα στηριχτεί όλη ή κατοπινή του ζωή. Και μαζί το χαροποιεί και το διασκεδάσει. Όλα τ' αφήνουν τα παιδιά στη μέση, προκειμένου ν' ακούσουν κάποιο παραμύθι.

Άκόμα και τους μεγάλους γοητεύει το παραμύθι, κι αυτό γιατί επιτρέπει ένα είδος «φυγής» άπ' τή σκληρή, άδυσώπητη πραγματικότητα. Ο Λαφονταίν λέει κάπου: «Άν μου λέγανε κανένα παραμύθι, θα ένιωθα μεγάλη εύχαρίστηση. Πρέπει να διασκεδάσει κανείς σαν ένα παιδί».

Στην αρχαιότητα υπήρχαν ειδικοί παραμυθάδες, που λέγονταν «λογοποιοί» ή «μυθοποιοί» και «μυθολόγοι» και που γύριζαν από τόπο σε τόπο και λέγανε μύθους. Στους ρωμαϊκούς χρόνους έχομε τους «άρετολόγους». Ο Maurois αναφέρει ότι έχει συναντήσει ακόμα και στις μέρες μας ιθαγενείς στις γαλλικές αποικίες της Άφρικής να κάθονται, μαζεμένοι όλόγυρα σε κάποιον παραμυθά, κάποιον «conteur» και να τον ακούνε να διηγείται κάποιο παραμύθι. Τέτοιοι παραμυθάδες, οι «Μεντάχ», υπάρχουν και στις μουσουλμανικές χώρες και κρατούν με τα παραμύθια τους άγρουνους τους πιστούς τις νύχτες του Ραμαζανιού.

Έκτός όμως από τα παραπάνω, το παιδί, στις κοινωνίες που αναφέραμε, εισάγεται στον πνευματικό κόσμο των ένηλικών άβιαστα, συμμετέχοντας στις λαϊκές γιορτές και τα πανηγύρια, όπου μαθαίνει και τραγουδεί τα τραγούδια της γενιάς του, χορεύει τους χορούς της, χαίρεται κι όνειρεύεται μαζί της μια καλύτερη ζωή.

Σε κοινωνίες όμως, όπως οι σημερινές, όπου οι φυσικοί κι άπλοι τρόποι ζωής βρίσκονται πια μακριά, έν' άπαραίτητο να ελέγχεται και να συστηματοποιείται το πνευματικό υλικό, ή πνευματική τροφή που δίνεται στα παιδιά. Και τούτο για δυό κυρίως λόγους:

1) Ποικίλοι άνεύθυνοι παράγοντες, από λόγους άδίσταχτου έμπορικού κερδοσκοπισμού, διοχετεύουν στην αγορά έντυπα έντελώς άκατάλληλα για τή διαπαιδα-

γώγηση τῆς παιδικῆς ἡλικίας κι ὀλέθρια γιὰ τὴν ὁμαλὴ ψυχικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ.

Φτάνει μιὰ ματιὰ μόνο νὰ ρίξει κανεὶς στὰ διάφορα κόμικς, εἰκονογραφημένα μυθιστορήματα, «Διαπληνητικά», «Μικρὸ ἥρωα», «Μάσκα» κ.λ.π., γιὰ νὰ διαπιστώσει ποῦ ὀδηγεῖ τὰ νιάτα ἢ κερδοσκοπικὴ ἀσυδοσία.

Τί προσφέρουν αὐτὰ τὰ περίφημα εἰκονογραφημένα ἀναγνώσματα στὰ παιδιά; Ποιὰ ἰδανικὰ καλλιεργοῦν στὶς ἀγνές κι ἀδολές ψυχές τους; Θὰ σημειώσουμε δυὸ μονάχα ἀπὸ τὶς ὀλέθριες ἐπιδράσεις τους.

α) Ἐξ αψητῆς φαντασίας κι ὀδήγησῆς τῆς σ' ἀτέρμονους δρόμους ἄσκοπης καὶ νοσηρῆς περιπλάνησης. Οἱ ἥρωες αὐτῶν τῶν ἀναγνωσμάτων, τρέχουν, ἀλληλοκυνηγοῦνται, ἀλληλοεξοντώνονται, χωρὶς σ' αὐτές τους τὶς περιπέτειες νὰ ὑπάρχει καμιὰ ὁμορφιά, καμιὰ δόση χαρᾶς, κανένας σκοπὸς ὑψηλός, εὐγενικὸς κι ὠραῖος. Γυμνὴ, στυγνὴ, ἄχαρη περιπέτεια, ποῦ ἐρημιώνει τὴν ψυχὴ. Κι ἀκόμα σπρώξιμο σὲ κόσμους φανταστικούς, ἔξω ἀπὸ κάθε λογικὴ καὶ συνάρτηση ἔστω μὲ τὶς πιὸ τολμηρὲς προοπτικὲς τῆς ἐπιστήμης, παρανοϊκὰ κατασκευάσματα, ἐφιαλτικὰ ἐκτοπλάσματα, ποῦ ταραξοῦν τὸν ὕπνο κι ἀρρωσταίνουν τὴν ψυχὴ.

β) Περιφρόνησῆς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ἀδιαφορία γιὰ τὸ συν-ἄνθρωπο, ποῦ πονᾷ κι ὑποφέρει. Οἱ ἥρωες τῶν ἀναγνωσμάτων αὐτῶν μαχαιρώνουν, βασανίζουν, σκοτώνουν μὲ τὴ μεγαλύτερη ἀδιαφορία τοῦ κόσμου, σὰ νὰ μὴ συμβαίνει τίποτε, μὲ περισσότερὴ ἀδιαφορία ἀπ' ὅση ἂν σκότωναν ἓνα τρυγόνι ἢ ἂν χαλοῦσαν ἓνα λουκέτο. Τ' ἀναγνώσματα αὐτὰ δὲ δημιουργοῦν ἀπλῶς τὸν τύπο «σπόρτ-σμαν δολοφόνου», ἀλλὰ τὸ δολοφόνου τὸν παγερὸ κι ἀδιάφορο, τὴν ἀνθρώπινη μηχανή, τὸ ἀναίσθητο ρομπότ, ποῦ δολοφονεῖ «ἐν ψυχρῷ», τὸν πληρωμένο, ἀσυγκίνητο κι ἀδίσταχτο ἐγκληματία.

Ἐλευνολογοῦμε τὰ νιάτα, βλέποντας τὴν αὔξηση τῆς παιδικῆς ἐγκληματικότητος τὰ τελευταῖα χρόνια. Μήπως ὅμως καθήσαμε νὰ στοχαστοῦμε καὶ πάνω στοὺς λόγους ποῦ δημιουργοῦν αὐτὴ τὴν αὔξουσα ὀλισθηρότητα πρὸς τὸν κατήφορο; Ἐλέγξαμε τὴν πνευματικὴ τροφή, ποῦ σερβίρεται στὰ παιδιά μας;

2) Ἐνα λογοτέχνημα, ἀκόμα κι ὅταν πρόκειται γι' ἀριστούργημα, δὲν εἶναι πάντα κατάλληλο γιὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία. Τὴν καταλληλότητα ἑνὸς λογοτεχνήματος γιὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία τὴν προσδιορίζουν ὀρισμένοι παράγοντες, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ὑπογραμμίζουμε τοὺς παρακάτω:

α) Τὴν προσαρμογὴ του στὸ γλωσσικὸ καὶ γνωσιολογικὸ πλοῦτο τοῦ παιδιοῦ. Σ' ἓνα παιδικὸ λογοτέχνημα, ἓνα ποίημα, ἓνα παραμῦθι ἢ ἓνα θεατρικὸ ἔργο, δὲ μποροῦν νάχουν θέση λέξεις ποῦ εἶναι ἐντελῶς ἀκατανόητες ἀπὸ τὸ παιδί, ποῦ εἶναι ἐντελῶς ἄσχετες μὲ τὸ σύνθητες λεξιλόγιό του. Ἐπολόγισαν ὅτι ἓνα παιδί 2 χρόνων χρησιμοποιεῖ, ὀρθὰ καὶ συνειδητὰ, 20 περίπου λέξεις, ἐνῶ τὸ παιδί τῆς Α' τάξης τοῦ δημοτικοῦ σχολείου γύρω στὶς 400.

Οἱ πολλὲς γλωσσικὲς δυσκολίες κουράζουν τὸ παιδί, τὸ κάνουν νὰ βαριεστᾷ, νάηδιάζει τὸ λογοτεχνικὸ κείμενο, ποῦ τοῦ προσφέρεται, καὶ τέλος νὰ τὸ πετᾷ καὶ νὰ μὴν τὸ πλησιάζει. Ἡ «εὐγενὴς καὶ ὑψηλὴ» προσφορὰ τῆς καθαρεύουσας στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ὀλοφάνερη. Κάνει τὰ παιδιά νὰ μὴ θέλουν νὰ πιάσουν στὰ χέρια τους βιβλίο, νὰ τὸ βλέπουν σὰν τὸν χειρότερο ἐχθρὸ τους, αὐτὸν τὸν πιὸ καλὸ τους φίλο.

Οἱ παλιότεροι θὰ θυμοῦνται ἀκόμα τὰ ὑπερκαθαρευουσιάνικα ἀναγνωστικά τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μὲ τὰ «ῶα» καὶ τὰ «ἰα», «οἱ χοῖροι ὑΐζουσιν», «ὁ κύων κινεῖ τὴν κέρκον» κ.λ.π. Ἡ ἀντίδραση ὅμως τῶν παιδιῶν στὴν κατάστασι αὐτὴ ἦταν ποικίλη κι ἔπαιρνε πολλὲς φορὲς διαστάσεις δραματικὲς. Ἐνα μεγάλο ποσοστὸ ἐγκατέλειπε γιὰ πάντα αὐτὸν τὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου, ποῦ τιτλοφοροῦνταν σχολεῖο.

Ἄλλοι ἔσπαζαν στὸ τέλος τῆς σχολικῆς χρονιάς τὰ μελανοδοχεῖα στοὺς τοίχους του κι ἄλλοι τὸ ἐκδικοῦνταν, χαράζοντας μὲ σουγιάδες τὸνομά τους στὰ θρανία, ὅπως κάνουν οἱ φυλακισμένοι στοὺς τοίχους τῶν φυλακῶν. Ὅσο γιὰ τὰ βιβλία, ἂν δὲ γίνονταν τσιγαρόχαρτο ἢ προσάναμμα στὴ φωτιά, σκίζονταν καὶ πετιόνταν.

Ἐπιβιώσεις αὐτῆς τῆς κατάστασης εἶχαμε ἀκόμα καὶ μέχρι πρὶν ἀπὸ λίγο, ἰδίως τὰ τελευταῖα χρόνια. Σὲ μιὰ σελίδα ἑνὸς ἀναγνωστικοῦ τῆς Δ' τάξης (ἔκδοση 1957) οἱ μαθητές μου βρῆκαν 28 ἄγνωστες λέξεις.

Ἐπίσης οἱ ἐμπειρίες τοῦ παιδιοῦ εἶναι στὴν ἀρχὴ περιορισμένες καὶ πάνω σ' αὐτὲς πρέπει νὰ στηρίζεται τὸ παιδικὸ λογοτέχνημα. Πράγματα καὶ καταστάσεις, ποὺ δὲ στηρίζονται στὶς ἐμπειρίες του, ἀφήνουν τὸ παιδί ἀδιάφορο.

β) Τὸ παιδικὸ λογοτέχνημα πρέπει ἐπίσης νὰ ἰκανοποιεῖ τὴν ἀνάγκη τοῦ παιδιοῦ γιὰ κίνηση. Ἡ ἀνάγκη γιὰ κίνηση εἶναι στενὰ δεμένη μὲ τὴν ἀνάγκη γιὰ ἀνάπτυξη τῶν σωματικῶν ὀργάνων, μὲ τὴν ἀνάγκη γιὰ ζωὴ. Μᾶς κάνει ἐντύπωση ἡ μεγάλη κινητικότητα τοῦ παιδιοῦ, ποὺ ποτὲ δὲ μένει ἡσυχό, ποὺ πάντα κάτι θέλει νὰ κάνει, βάζοντας ἔτσι σὲ κάποιο μπελὰ καὶ τοὺς μεγάλους. Ὁ Πλάτων τὸ εἶχε προσέξει αὐτό. Ἔλεγε: «Τὸ νέον ἅπαν τοῖς τε σώμασι καὶ ταῖς φωναῖς ἡσυχίαν ἄγειν οὐ δύνασθαι, κινεῖσθαι δὲ ἀεὶ ζητεῖν καὶ φθέγγεσθαι». Κι ὁ Ἀριστοτέλης σημειώνει ἐπιγραμματικά: «Ὁ ὕδύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν». Κάτι ποὺ μοιάζει μὲ τὸ στίχο τοῦ Σολωμοῦ:

«Τὰ σπλάχνα τους κι ἡ θάλασσα
ποτὲ δὲν ἡσυχάζουν».

Ἄλλὰ πῶς ἓνα λογοτέχνημα θὰ ἰκανοποιήσει αὐτὴ τὴν ἀνάγκη τοῦ παιδιοῦ γιὰ κίνηση; Ἄν εἶναι ποίημα, μὲ τὴ γοργότητα τοῦ ρυθμοῦ του καὶ τὸ μέτρο του. Ἄν εἶναι πεζό, μὲ τὴν κίνηση καὶ τὴ δράση τῶν ἡρώων του.

Ἡ σύγχρονη ψυχολογία μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὰ παιδιά, ἀλλὰ συχνότατα κι οἱ ὄριμοι, ταυτίζουν τὸν ἑαυτό τους μὲ τοὺς ἥρωες τῶν μυθιστορημάτων ποὺ διαβάζουν. Οἱ περιπέτειες καὶ τὰ παθήματά τους γίνονται καὶ δικά τους κι οἱ νίκες τους εἶναι καὶ δικές τους νίκες. Ὁ Μπούρκε τὸ λέει αὐτὸ «ὑποκατάσταση». Ὁ Ρόμπερτ Φίσερ «αἰσθητικὴ συμπαθία». Ἡ νεότερη ψυχολογία «προβολή». Στὸ πρόσωπο τοῦ ἥρωα προβάλλει ὁ ἀναγνώστης τὸν ἑαυτό του, τὸ ἐγώ του, καὶ μὲς στὶς πράξεις του αἰσθάνεται τὴν ἐσωτερικὴ παρόρμηση νὰ ἰδεῖ νὰ διοχετεύεται κι ἡ δική του δραστηριότητα.

Ἐξάλλου ὁ ρυθμὸς, κι ἀκόμα καλύτερα τὸ μέτρο, ἀποτελεῖ βασικὸ στοιχεῖο στὴν παιδικὴ ποίηση. Ὅπως μᾶς διδάσκει ἡ γλωσσολογία, ὁ ρυθμὸς ὑπῆρξε ὁ δημιουργὸς τῶν πρώτων φθόγγων κι αὐτὸς συνόδεψε τὶς γλῶσσες τῶν διαφόρων λαῶν στὴν ἐξέλιξή τους. Τὸ παιδί κι ὁ πρωτόγονος αἰσθάνονται ἰδιαίτερη ἀδυναμία στὸ ρυθμό. Αὐτὸς εἶν' ὁ λόγος ποὺ ἡ ἔμμετρη ποίηση ἐμφανίστηκε νωρίτερα ἀπὸ τὸν πεζὸ λόγο στὶς λογοτεχνίες τῶν διαφόρων λαῶν.

Τὸ βλέπομε στὰ τραγούδια τῶν ἀγρίων λαῶν, ὅπου κυρίαρχη θέση κατέχει ὁ ρυθμὸς κι ἡ ἐπανάληψη στὸ τέλος κάθε στίχου τῶν ἰδίων συλλαβῶν. Τὸ παρακάτω τραγούδι τῆς φυλῆς Σεμάγκ εἶναι χαρακτηριστικό:

Γλιστρᾶ στὰ κλαδιά ἡ κρᾶ
(Εἶδος πιθήκου τῆς Μαλαϊκῆς)
ἀρπάζει καρπούς ἡ κρᾶ
τρέχει ἐδῶ, τρέχει ἐκεῖ ἡ κρᾶ
πάνω σὲ χλορὰ μπαμποῦ ἡ κρᾶ
πάνω σὲ ξερὰ μπαμποῦ ἡ κρᾶ
τρέχει στὰ κλαδιά ἡ κρᾶ

πηδᾶ ἐδῶ, φωνάζει ἐκεῖ ἡ κρα
πηδᾶ καὶ κρύβεται ἡ κρα
δείχνει τὰ τριζάτα δόντια τῆς ἡ κρα. . . κ.λ.π.

(Κοίτα καὶ Ν. Καραχρίστου: «Ἡ Χειροτεχνία, ἡ Ὠδική, τὰ παιγνίδια»).

Τὸ βλέπουμε στὰ ποιήματα ποὺ δημιουργοῦν μόνον τοὺς τὰ παιδιά παίζοντας. Πολλὰ τέτοια βρίσκουμε στὸ βιβλίο τοῦ Δ. Λουκοπούλου: «Ποιὰ παιγνίδια παίζουν τὰ ἑλληνόπουλα». Νὰ ἔνα παράδειγμα:

Τ' ἀηδόνι, τ' ἀηδόνι,
τ' ἀηδόνι, τὸ παγόνι.
Πολὺ μαγευμένο
στὴ σάλτσα βουτηγμένο.

Ἀκόμα πιὸ καθαρὰ παρουσιάζεται αὐτὴ ἡ κλίση τοῦ παιδιοῦ στὸ ρυθμὸ στὰ ποιήματα τοῦ λαχνίσματος, ὅπου οἱ λέξεις ποὺ ἀπαγγέλλονται δὲν ἔχουν σχεδὸν κανένα νόημα καὶ μόνον ἀκολουθοῦν τὸ ρυθμὸ τοῦ μετρήματος. «Ἐνα — ρούμ, καὶ κατούμ, τρία σέρι, σέρι — φεῖμι, πίτα, τέλι, πεταγκούρ, τάλια — γράψε, μπίτσкас κι ἔβγα».

Ἡ μοντέρνα, λοιπόν, ποίηση, μὲ τὴν κατάργηση τῆς πατροπαράδοτης μετρικῆς, δὲν ἔχει θέση στὴν παιδικὴ ποίηση. Ἐπίσης δὲν ἔχουν θέση τὰ ψυχολογικὰ διηγήματα ἢ μυθιστορήματα.

γ) Νὰ ἱκανοποιεῖ τὴν ἀνάγκη γιὰ χαρὰ. Ἡ χαρὰ εἶναι τ' ὀλόδροσο καὶ γάργαρα νερό, ποὺ κυλᾶ τραγουδιστὰ καὶ ποτίζει τὸ τρυφερὸ δεντρόκι τῆς παιδικῆς ψυχῆς, ὅπως ἡ στοργὴ εἶν' ὁ ἥλιος, ποὺ τὸ θερμαίνει καὶ τὸ κάνει νὰ μεγαλώνει.

Ἡ ψυχικὴ ταύτιση τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸν ἥρωα τοῦ λογοτεχνήματος, ἰσχυρὴ πολὺς φορὲς καὶ ἀπύλυτη, κάνει τὸ παιδί νὰ ὑποφέρει πραγματικὰ μὲ τὰ παθήματα τοῦ ἥρωα, γιατί σ' αὐτὸν βλέπει τὸν ἑαυτό του. Θάταν ἐπικίνδυνο γιὰ τὴν ψυχικὴ ὑγεία τοῦ παιδιοῦ νὰ τ' ἀφήσουμε λυπημένο, δίνοντας στὸ λογοτέχνημά μας ἕνα τέλος θλιβερό, τραγικόν.

Οἱ ἀρχαῖοι ἤξεραν καλὰ αὐτὴ τὴν ἀνάγκη, ποὺ ἔχει, ὄχι μόνον ἡ παιδική, ἀλλὰ καὶ γενικὰ ἡ ἀνθρώπινη, ψυχὴ γιὰ χαρὰ. Γι' αὐτὸ κατὰ τίς γιορτὲς τοῦ Διονύσου παρουσίαζαν ἀπὸ τὴ σκηνὴ μετὰ τίς τραγικὲς τριλογίες καὶ μιὰ κωμωδία, ὥστε οἱ ψυχὲς τῶν θεατῶν, ἀφοῦ πρῶτα λούστηκαν μὲς στὰ κεντὰ νάματα τῆς τραγωδίας, νὰ φύγουν στὸ τέλος χαρούμενες καὶ ἀνακουφισμένες, μ' ἕνα συναίσθημα αἰσιοδοξίας καὶ θριάμβου, γιατί, ὅπως λέει ὁ Χόμπς, τὸ γέλιο δὲν εἶναι παρὰ ἕνα «ξ α φ ν ι κ ὸ σ υ ν α ἰ σ θ η μ α θ ρ ι ᾶ μ θ ο υ».

Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη γιὰ χαρὰ ἐπιδιώκουν νὰ ἱκανοποιήσουν καὶ τὰ λαϊκὰ παραμύθια, γι' αὐτὸ καὶ τελειώνουν πάντα μὲ τούτη τὴ χαρακτηριστικὴ φράση: «...Κι ἔζησαν καλὰ κι ἐμεῖς καλύτερα».

Ἀλλὰ καὶ γενικὰ τὰ εὐθύμα τραγούδια, τὰ εὐθύμα παραμύθια, οἱ κωμωδίες, τραβοῦν καὶ διασκεδάζουν ἀφάνταστα τὰ παιδιά. Ὁ Ἀριστοτέλης τὸ ἔχε παρατηρήσει, λέγοντας: «Ἴδέα τὰ χαρὰν ἐργαζόμενα».

δ) Ν' ἀποφεύγει τίς ἰσχυρὲς συγκλονιστικὲς συγκινήσεις, γιατί ὄχι μόνον φέρνουν μιὰ πρῶμη ἀναστάτωση στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ τσακίζουν ψυχικά, τὸ ταλανίζουν, τὸ ἐξουθενώνουν. Τοῦ δημιουργοῦν βαθιὰ ψυχικὰ τραύματα, αἰσθήματα ἀγωνίας καὶ ἐφιαλτικὰ ὄνειρα. Τὸ πραγματικὸ παιδικὸ λογοτέχνημα πρέπει νὰ κρατιέται σ' ἕναν τόνο ἥπιο, σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα αἰσιοδοξίας καὶ γαλήνης, αἴθρια καὶ ὀλοφώτεινη.

ε) Νὰ ἔναι ἀπλό, παραστατικόν, ἐποπτικόν. Τὸ θέμα τῆς

απλότητας παίρνει ἐδῶ μιὰ ξεχωριστὴ σημασία. Δυστυχῶς ὁ πολιτισμὸς κι ἡ λόγια παράδοση στὴ μακρὰ ἡμερὰ διαδρομὴ τους ἔχουν δώσει στὶς λέξεις ἓνα περιεχόμενο συχνὰ περίπλοκο, ἀφηρημένο κι ἀπλησίαστο γιὰ τὰ παιδιά. Κι αὐτὸ γιὰ τὰ παιδιά, εἴτε παιδιά ἀγρίων εἴτε παιδιά πολιτισμένων εἶναι, ἀγνοοῦν ἐντελῶς τὴν παράδοση κι ἀρχίζουν πάντα ἀπ' τὴν ἀρχή. Ὁ Λυκὸς λέει πάνω σ' αὐτό: «Παρ' ὅλη τὴν κληρονομικότητα, παρ' ὅλο τὸ παράδειγμα τῶν ὀφθαλμῶν κι ἀκόμα παρ' ὅλες τὶς σαφέστατες ὁδηγίες τῶν τελευταίων, καθέννας ἀπ' τοὺς συγχρόνους μας πολιτισμένους μικροὺς ξεκινᾷ ἀπ' τὴν ἀρχὴ στὴν τέχνη».

Ἀπλότητα, λοιπόν, στὴν ἔκφραση, ἀπλότητα στὶς εἰκόνες, τὰ αἰσθήματα, τὰ νοήματα, τὶς περιγραφές. Νὰ τί ζητᾷ ἓνα παιδικὸ λογοτέχνημα. Μοῦ ἔτυχε νὰ διαβάσω συχνὰ ὀρισμένα παιδικὰ ποιήματα, κυρίως νέων λογοτεχνῶν, ποὺ θέλουν νὰ γράψουν γιὰ τὸ παιδί καὶ ποὺ οὔτε ἡ κατάρτιση οὔτε τὸ ταλέντο τοὺς λείπει. Παρασυρμένοι ὅμως ἀπ' τὸ ρεῦμα τῆς σύγχρονης ποίησης, χρησιμοποιοῦν ἑκφραστικοὺς τρόπους ἐντελῶς ξένους πρὸς τὴν παιδικὴ ψυχὴ, συρρεαλιστικὲς ὑπερβατικὲς εἰκόνες κ.λ.π. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει πάντα νὰ μὴν ξεχνοῦμε τὰ ἐπιγραμματικὰ λόγια τοῦ Jean Jacotot, «Γὸ ἄριστο γιὰ τοὺς μεγάλους εἶναι μὴν εἶναι μέτριο γιὰ τὸ παιδί».

στ) Νὰ καλλιιεργεῖ στὰ παιδιά ἐϋγενικὰ αἰσθήματα καὶ νὰ δημιουργεῖ παρορμήσεις γιὰ πράξεις ἀνώτερες. Γιὰ τὴν τέχνη δὲν πρέπει νὰ ἔχει σὰν τελικὸ σκοπὸ τῆς μόνο νὰ διασκεδάσει, ἀλλὰ καὶ ν' ἀνεβάσει τὸν ἄνθρωπο ψηλότερα.

Ἐδῶ ὅμως ὑπάρχει κάποιος σκόπελος, ποὺ ὁ ἐπιδέξιός χειριστῆς τοῦ παιδικοῦ λόγου πρέπει ν' ἀποφεύγει. Τὸ ποίημα, τὸ παραμῦθι, τὸ διήγημα, τὸ θεατρικὸ ἔργο, ποὺ ἀπευθύνονται στὰ παιδιά, πρέπει νὰ διδάσκουν, χωρὶς νὰ μεταβάλλονται σὲ χρηστομάθεια ἢ κατήχηση. Τὸ ἠθικὸ συμπέρασμα πρέπει νὰ βγαίνει μόνο του ἀπ' τὴν ἴδια τὴν ἐξέλιξη τοῦ μύθου.

ζ) Ν' ἀνταποκρίνεται, τέλος, στὴ βαθμίδα ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνάπτυξης τοῦ παιδιοῦ κι ὄχι νὰ ἰσοπεδώνει τὶς διαφορὲς ἡλικίες. Κι αὐτὸ φυσικά, σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει μιὰ καὶ μόνη παιδικὴ λογοτεχνία ἀλλὰ τόσες ὅσες εἶναι κι οἱ βαθμίδες, ποὺ περνᾷ στὴν ἐξέλιξή του τὸ παιδί.

Ἡ Ψυχολογία μᾶς διδάσκει ὅτι οἱ βαθμίδες αὐτὲς εἶναι 4:

Ἡ πρώτη βαθμίδα περιλαμβάνει τὰ παιδιά ἡλικίας 0 — 3 ἐτῶν. Ἀλλὰ γιὰ τὴν βαθμίδα αὐτὴ δὲ μπορεῖ νὰ γίνει ἐδῶ λόγος.

Στὴ δεύτερη βαθμίδα ἀνήκουν τὰ παιδιά ἡλικίας 3 — 6 ἐτῶν. Εἶναι ἡ βαθμίδα, κατὰ τὴν ὁποία τὸ παιδί δίνει ψυχὴ στὰ γύρω του ἀντικείμενα, ζώντας ἔτσι τὸν ἀνιμισμὸ τῶν πρωτογόνων, καὶ τὰ διαφέροντά του ἔχουν χαρακτῆρα ἐγωκεντρικό. Τραγούδια, παραμῦθια γιὰ τὰ ζῶα, γιὰ τὶς καθημερινὲς ἀπασχολήσεις καὶ τ' ἀντικείμενα καὶ πρόσωπα τοῦ ἀμέσου οἰκογενειακοῦ τοῦ περιβάλλοντος, σὲ συσχετισμὸ πάντα μὲ τὰ ἐγωκεντρικά του διαφέροντα, νὰ ἡ ἀτμόσφαιρα, μέσα στὴν ὁποία πρέπει νὰ κινεῖται καὶ ἡ περιοχὴ ἀπ' τὴν ὁποία μπορεῖ ν' ἀντλεῖ τὶς ἐμπνεύσεις καὶ τὰ θέματά της ἢ λογοτεχνία, ποὺ ἀπευθύνεται στὴν ἡλικία αὐτὴ.

Ἡ τρίτη βαθμίδα περιλαμβάνει τὰ παιδιά ἡλικίας 6 — 10 ἐτῶν. Ἐδῶ ὁ ἐγωκεντρισμὸς ὑποχωρεῖ, ὅπως ὑποχωρεῖ κι ὁ ψυχισμὸς. Ἐμφανίζεται ἡ φαντασία, ἡ ἀδέσμευτη ἀπὸ τόπο καὶ χρόνο καὶ τὰ διαφέροντα πλαταίνουν. Ἐδῶ ἔχει τὴν θέση τοῦ ὁ μύθος, τὸ ἐκτενέστερο παραμῦθι, ἡ σάτιρα τῶν ἐγωκεντρικῶν ἐλαττωμάτων, ἡ καλύτερη γνωριμία μὲ τὸν κόσμον τῆς ἐυρύτερης πατρίδας.

Στὴν τέταρτη ἀνήκουν τὰ παιδιά ἡλικίας 10 — 14 ἐτῶν. Ἐδῶ ἡ φαντασία παίρνει γιὰ συνοδὸς τῆς τὴν παρατήρηση καὶ τὶς ἀνώτερες πνευματικὲς λειτουργίες (κρίση, ἀφαίρεση κ.λ.π.). Τὰ παιδιά γίνονται ὀριμότερα. Ἡ Ἱστορία καὶ ἡ Γεωγραφία δίνουν ἕξοχο ὕλικὸ γιὰ ἱστορικὲς διηγήσεις, περιπέτειες, περιγραφές,

ταξίδια σὲ ἄγνωστους τόπους κ.λ.π. Μαζὶ ξυπνᾷ τὸ διαφέρον γιὰ τὰ φαινόμενα τῆς φύσης, τὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα, γιὰ τὴ ζωὴ τῶν μεγάλων ἐξερευνητῶν, ἐφευρετῶν, πρωτεργατῶν τῆς ἐπιστήμης.

Πέρ' ἀπ' τὴν ἡλικία αὐτὴ ἀρχίζει ἡ ἐφηβεία. Γιὰ τὰ διαφέροντα καὶ τὶς προτιμήσεις τῆς βρίσκει κανεὶς σπουδαῖες πληροφορίες στὸ περισπούδαστο ἔργο τοῦ Eduard Spranger «Ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας».

Σχετικὰ μὲ τ' ἀναγνωστικὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν διαφωτιστικὴ εἶναι ἡ ἔρευνα τοῦ Ἀλβέρτου Ρούμπφ. Σύμφωνα μ' αὐτὴ, οἱ προτιμήσεις τῶν παιδιῶν κατὰ ἡλικία κατανέμονται ποσοστιαῖα ἔτσι:

	9—10 ἐτῶν	10—12 ἐτ.	12—14 ἐτ.	14—16 ἐτ.
Παραμύθια	39%	16%	6,7%	1,6%
Εἰκονογραφημένα βιβλία	6,5%	2,8%	0,9%	1,1%
Ἱστορίες σὲ παλιὸ στυλ	28%	34%	27%	12%
Ἀγωνιστικὰ - ἐκδρομικὰ	0,38%	2,8%	10%	15%
Περιπετειώδη, ἐξωτικά - ἀγρίων	5,6%	16,8%	24,3%	33%
Ρομάντσα	0,2%	0,9%	3,2%	11,4%

Φυσικὰ ἐδῶ λείπει ἡ ἔρευνα γιὰ τ' ἀναγνωστικὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν ἀπὸ 9 ἐτῶν καὶ κάτω. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἡλικία αὐτὴ ἔγινε λόγος παραπάνω.

Ἐξ ἰδοῦμε ὅμως πῶς ἀναπτύχθηκε, ποιά θέση πῆρε καὶ σὲ ποιὰν ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις, πὺν ἀναφέραμε, ἀναποκρίθηκε ἡ παιδικὴ λογοτεχνία στὸν τόπο μας.

Καὶ πρῶτα γιὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Πλάτων στὸς «Νόμους» του, ἡ πρώτη παιδικὴ ἡλικία στὴν ἀρχαία Ἀθήνα ἀναπτύσσονταν φυσικὰ μέσα στὴ θαλπωρὴ τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας. Τὰ παιδιά ἔκαναν τὴ γνωριμία τους μὲ τὸν ἔντεχνο λόγο, ἀκούοντας ἀπ' τὸ στόμα τῆς μητέρας καὶ τῆς τροφοῦ τὰ πρῶτα γλυκὰ νανουρίσματα, τὰ πρῶτα τραγούδια. «Ἐκ νέων παίδων ἔτι ἐν γάλαξι τρεφόμενοι, τροφῶν τε ἤκουον καὶ μητέρων, οἷον ἐν ἐποδαῖς λεγομένων».

Ἀργότερα, ὅταν τὰ παιδιά ἔμπαιναν στὴ σχολικὴ ἡλικία, κι ἀφοῦ μάθαιναν τὸ ἀλφάβητο, ἔκαναν τὴ γνωριμία τους μὲ τὸν κόσμο τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης, ἀρχίζοντας ἀπ' τὸν Ὅμηρο. Ἀλλὰ ἄς μὴ νομιστεῖ, πῶς δίνονταν ἀμέσως στὰ παιδιά τὰ κείμενα τῆς «Ἰλιάδας» καὶ τῆς «Ὀδύσσειας», πὺν ἀναφέρονται σὲ καταστάσεις συναισθηματικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνώτερες.

Ὅπως ἀναφέρει ὁ ἱεροδιάκονος Ἀριστόβουλος Ἀποστόλιος στὴν ἔκδοσή του τοῦ 1518 τῆς «Βατραχομουμαχίας», «Ὅμηρος παίδων βουλόμενος παιδεύεσθαι, βατραχομουμαχίαν συνετίθετο, ἵνα τῶν μαθημάτων ἀρχόμενοι, τούτων ἡδίων ἀκροῶνται καὶ μὴ τῶν παίδων ὄτα διακνέειν φιλοῦντων».

Τὸ καθαρὰ παιδικὸ αὐτὸ ἔπος, πὺν ἀπὸ πολλοὺς θεωρήθηκε σὰν παρωδία τῆς «Ἰλιάδας», εἶναι πραγματικὰ ἓνα ὠραιότατο ποίημα, γραμμένο σὲ τόνο εὐθυμο, στὸ μέτρο τῶν δυὸ ἄλλων ἐπῶν.

Τὸ ποίημα ἀρχίζει μὲ μιὰ ἐπίκληση τοῦ ποιητῆ στὶς μοῦσες τοῦ Ἐλικῶνα, νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ψάλῃ:

«Πῶς μῦες ἐν βατράχοισιν ἀριστεύσαντες ἔβησαν».

Ἡ διήγηση ἀρχίζει ψυχολογικότατα, ὅπως θάρχιζε κάθε παραμύθι:

«Μῦς ποτὲ διψαλέος...» δηλαδή. Κάποτε, μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρὸ, ἓνας ποντικὸς διψασμένος..., πῆγε νὰ δροσιστεῖ σὲ μιὰ λίμνη. Ἐκεῖ γνωρίστηκε μ' ἓνα

βάτραχο, τὸ Φουσκομάγουλο, τὸ βασιλιά τῶν βατράχων, πού τὸν κάλεσε νὰ κάνουν μιὰ βόλτα στὴ λίμνη. Ὁ ποντικός ἀνέβηκε στὴ ράχη του κι ὄλα πήγαιναν καλά, ὅταν ξάφνου παρουσιάζεται μπροστά τους μιὰ νεροφίδα. Ὁ βάτραχος, τρομαγμένος, βούτηξε στὰ βαθιά, γιὰ νὰ σωθεῖ, ἀφήνοντας τὸν ποντικό, πού, μὴ ξέροντας κολύμπι, πνίγηκε. Αὐτὸ ἦταν ἀφορμὴ νὰ κηρυχτεῖ πόλεμος ἀνάμεσα στοὺς βατράχους καὶ τοὺς ποντικούς. Στὸν πόλεμο αὐτὸ οἱ ποντικοί, σὰν περισσότερο ἐμπειροπόλεμοι καὶ καλύτερα ἐξοπλισμένοι, νικοῦσαν κι ἀφάνιζαν τοὺς βατράχους. Οἱ θεοὶ τοὺς λυπήθηκαν κι ἔστειλαν ἐπικουρία στοὺς βατράχους τὶς καραβίδες. Αὐτὲς μὲ τὶς δαγκάνες τους ἔκοβαν τὶς οὐρὲς τῶν ποντικῶν, ὥσπου τοὺς ἀνάγκασαν νὰ σταματήσουν τὸν πόλεμο καὶ ν' ἀποσυρθοῦν.

Αὐτὴ μὲ λίγα λόγια εἶναι ἡ ὑπόθεση τοῦ μύθου, πού φέρνει τὸ γέλιο καὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων του. Φουσκομάγουλος, Ψιχουλαρπάχτης, Πιατογλείφτης κ.ἄ.

Παράλληλα τὰ παιδιά διάβαζαν καὶ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου. Ἦταν, μαζί μὲ τὴ «Βατραχομυομαχία», τὰ πρῶτα λογοτεχνικὰ κείμενα, πού γνώριζαν τὰ παιδιά στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Τὸ ὅτι μαζί μὲ τὴ «Βατραχομυομαχία» διδάσκονταν κι οἱ μύθοι τοῦ Αἰσώπου τὸ βλέπομε στοὺς «Ὀρνιθες» τοῦ Ἀριστοφάνη. Γιὰ τὸν ἄνθρωπο τὸν τελείως ἀγράμματο, τὸν ἀστοιχείωτο, ἔλεγαν, ὅτι «Οὐδ' Αἰσώπον πεπάτηκε» (δὲν ξέρει, δὲν ἔμαθε οὔτε τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου).

Πάντως οἱ μύθοι αὐτοὶ δὲν εἶναι ὄλοι κατάλληλοι γιὰ παιδιά. Γιὰ δυὸ λόγους:

α) Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀναφέρονται σὲ καταστάσεις καὶ ἠθικοκοινωνικὲς σχέσεις, πού τὸ παιδί ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβει καὶ νὰ κατανοήσει.

β) Καταλήγουν σχεδὸν ὄλοι τους σ' ἓνα διδακτικὸ ἐπιμύθιο. Κι ἐνῶ, ὅπως λέει ὁ Δούθηρος, «δὲν ξέρει κανένα ἄλλο βιβλίον, ἐκτὸς ἀπ' τὴν Ἁγία Γραφή, πού νὰ ἔχει τόσο μεγάλη ἠθοπλαστικὴ δύναμη ὅσο οἱ μύθοι» κι ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι «τὸν μῦθον ἀξιοῦσι τοῖς νέοις προσάγειν, ὅτι τὰς ψυχὰς αὐτῶν πρὸς τὸ βέλτιον ρυθμίζει δύνανται», ὁμως τὸ διδακτικὸ ἐπιθύμιο στὸ τέλος θαμπώνει, ἂν δὲν καταστρέφει, τὴν ὠραία ἐντύπωση καὶ γοητεία τοῦ μύθου. Αὐτὸς εἶν' ὁ λόγος πού, ὅπως παρατηροῦν πολλοί, δὲν ἀρέσουν καὶ τόσο στὰ παιδιά κι οἱ μύθοι τοῦ Λαφονταίν, μὲ τὴ βαθιὰ τους φιλοσοφικότητα.

Μαζὶ μ' αὐτά, μαζί μὲ «Ἰλιάδα» καὶ τὴν «Ὀδύσεια», ἄκουγαν τὰ παιδιά κι ἄλλα παραμύθια ἀπ' τὶς γιαιάδες καὶ τὶς παραμάνες τους. Ἀλλὰ ὁ Πλάτων εἶχε ἐξεγερθεῖ ἐναντίον αὐτῶν τῶν χωρὶς καμιά μορφωτικὴ ἀξία παραμυθιῶν, πού τὰ ἔλεγε «γ ρ α ὦ ν ὕ θ λ ο υ ς» (φλυαρίες, μωρολογίες), κι ἀξιοῦσε, ὅπως κι ὁ Ἀριστοτέλης, ν' ἀσκεῖ ἡ πολιτεία αὐστηρὸ ἔλεγχον καὶ νὰ μὴν ἀφήνει νὰ λέγονται στὰ παιδιά διηγήσεις ἀκατάλληλες.

Ἀλλὰ καὶ φημισμένοι ποιητὲς δοκίμαζαν κάπου - κάπου τὴ γραφίδα τους, γράφοντας τραγούδια γιὰ παιδιά, ὅπως ὁ γνωστὸς ἀπὸ τὸ τραγικὸ του τέλος ποιητὴς Ἴβυκος, πού εἶχε συνθέσει τοὺς «Παιδείους ὕμνους» κι ὅπως ἀκόμα ὁ γλαφυρότατος Ἀνακρέων. Δίνομε ἐδῶ ἀποσπάσματα ἀπὸ τρία ποιήματα τοῦ τελευταίου:

ΕΙΣ ΤΕΤΤΙΓΑ

Μακαρίζομέν σε, τέττιξ,
ὅτε δεινδρέων ἐπ' ἄκρων
ὀλίγην δρόσον πεπωκῶς
βασιλεὺς ὅπως αἰδεῖς·
σὰ γὰρ ἐστὶ κείνα πάντα
ὅποσα βλέπεις ἐν ἀγροῖς
ὅποσα τρέφουσιν ὕλαι·
σὺ δὲ φαίνεται γεωργῶν

ἀπὸ μηδένα τι βλάπτων
σὺ δὲ τίμιος βροτοῖσιν
θέρεος γλυκὺς προφήτης.
Φιλέουσι μὲν σε Μοῦσαι
φιλέει δὲ Φοῖβος αὐτὸς
λιγυρὴν δ' ἔδωκεν οἴμην.
Τὸ δὲ γῆρας οὐ σὲ τείρει
σοφέ, γηγενῆς, φίλυμνε
ἀπαθῆς δ' ἀναιμόσαρκε
σχεδὸν εἰ θεοῖς ὅμοιος...

ΕΙΣ ΤΟ ΕΑΡ

Ἴδε πῶς ἔαρος φανέντος
χάριτες ρόδα βρύουσι
ἴδε πῶς κύμα θαλάσσης
ἀπαλύνεται γαλήνῃ
Ἴδε πῶς νῆσσα κολυμβᾷ
ἴδε πῶς γέρανος ὀδεύει.
Ζαφελῶς δ' ἔλαμψε Τίταν
νεφελῶν σκιαὶ κλονοῦνται
τὰ βροτῶν δ' ἔλαμψεν ἔργα
καρποῖσι γαῖα προκύπτει.
Βρομίου στέφεται νᾶμα
κατὰ φύλλον, κατὰ κλῶνα
καθελῶν ἦνθησε καρπός...

ΕΙΣ ΕΑΡ

Τὶ καλὸν ἐστὶ βαδίσειν
ὄπου λειμῶνες κομῶσιν
ὄπου λεπτὴν, ἠδυτάτην
ἀναπνεῖ Ζέφυρος αὔρην
κλῆμα τὸ Βάκχειον ἰδεῖν
χὺπὸ τὰ πέταλα δύναι...

Πέρα ἀπ' αὐτὰ ἡ παιδικὴ μούσα δημιουργοῦσε μόνη τῆς τὰ τραγούδια, ποὺ γέμιζαν χαρὰ τὴν παιδικὴ ψυχὴ καὶ ποὺ ἀναφέρονταν ἄλλα σὲ παιγνίδια κι ἄλλα τραγουδιοῦνταν σὲ διάφορες γιορτὲς κι ἦταν ὅπως τὰ σημερινὰ κάλαντα. Ἐνα τέτοιο τραγούδι τραγουδοῦσαν τὰ παιδιά τῆς Ρόδου στὴ γιορτὴ, ποὺ γινόταν τὴν ἀνοιξὴ καὶ λεγόταν «Χελιδονίσματα» καὶ κατὰ τὴν ὁποία πανηγυριζόταν ὁ ἔρχομὸς τῶν χελιδονιῶν καὶ τῆς γλυκιάς ἀνοιξῆς:

«Ἦλθ' ἦλθε χελιδῶν
καλὰς ὄρας ἄγουσα
καλοὺς ἐνιαυτοὺς
ἐπὶ γαστέρα λευκὰ
ἐπὶ νῶτα μέλαινα.
Μικρὰ μὲν ἔστι
ραδίως μὲν οἴσομες.

Ἐὰν φέρῃς δέ τι,
μέγα δὴ τι φέροις.
Ἄνοιγ' ἄνοιγε
τὰν θύραν χελιδόνι
οὐ γὰρ γέροντες
ἔσμεν ἀλλὰ παῖδια...».

Στοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους συνεχίστηκε ἡ ἀρχαία παράδοση. Ἐνῶ τὸ Βυζάντιο, στὴν προσπάθειά του νὰ κόψει κάθε δεσμό μετὰ τὴν εἰδωλολατρικὴ ἀρχαιότητα, πέταξε μακριὰ σὰν ἐπικίνδυνο γιὰ τὸν καινούργιο ἄνθρωπο καθετὶ ποὺ θύμιζε τὰ παλιὰ ἤθη. Τὸ μόνο βιβλίον ποὺ ἔπρεπε τώρα ὅλοι — μικροί, μεγάλοι — νὰ διαβάζουν εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή. Κι εἶν' ἀλήθεια ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὶς διηγήσεις ποὺ περιλαμβάνονται στὰ ἱερά αὐτὰ βιβλία ὄχι μόνο διδάσκουν ἀλλὰ ἀνταποκρίνονται ὡς ἕνα σημεῖο — μετὰ τὸν ἀπλὸ τρόπο ποὺ ἐκθέτονται — καὶ στὴν παιδικὴ ἀντιληπτικότητα. Μὰ μετὰ κανένα τρόπο δὲ μποροῦν νὰ καλύψουν τὸν κύκλο τῶν παιδικῶν διαφορῶν καὶ αἰσθητικῶν ἀναγκῶν, ἀκόμα καὶ ὅταν προσφέρονται καὶ μετὰ τὸν πιὸ παιδαγωγικὸ τρόπο καὶ ὄχι μετὰ τὴ βοήθεια τῆς «ράβδου» καὶ τῆς «φάλαγγος», ὅπως γινόταν παλιότερα.

Ὅσο αὐτὴ ἡ περίοδος τοῦ φανατισμοῦ, ποὺ χαρακτηρίζει καθετὶ τὸ καινούργιο, ὅσο πολὺ καὶ ἂν βάσταξε, ἀρχισε σιγά-σιγά νὰ ὑποχωρεῖ. Νὰ δίνει τὴ θέση της σὲ πιὸ νηφάλια ἀντιμετώπιση τῶν πραγμάτων, ἔτσι ὅπως τὴν προσδιόρισε ἡ βαθιὰ σκέψη τοῦ Μ. Βασιλείου, ποὺ θέλησε τὸ χριστιανισμὸ νὰ τείνει χεῖρι φιλίας στὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα.

Ἔτσι βλέπομε στὸ μεσαίωνα νὰ μεταφράζονται οἱ ἀρχαῖοι καὶ μαζί τους τὸ παιδικὸ ἔπος ἡ «Βατραχομουμαχία» τοῦ Ὀμήρου καὶ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι. Τὸ 1518 τυπώθηκε ἡ «Γαλεομαχία», ἕνα ἔπος φτιαγμένο πάνω σ' ἀχνάρια τῆς «Βατραχομουμαχίας» ἀπὸ ἄγνωστο ποιητὴ. Ὁ Ἀριστόβουλος, ποὺ βρῆκε καὶ ἐξέδωκε τὴ «Γαλεομαχία», προλογίζοντάς την, γράφει: «Τῶν μεταγενεστέρων δέ τις, τὸν ποιητὴν (δηλ. τὸν Ὀμηρο) ἀπομιμῆσθαι βουλόμενος πόλεμον τινὰ γαλῆς πλασάμενος καὶ μυῶν, εἰς κωμωδίας τάξιν παρήγαγε».

Ἀπὸ τ' ἄλλα βιβλία, τὰ κατὰλληλα γιὰ παῖδια, σημειώνομε τὴ «Γαῖδάρου φυλλάδα», ὅπου ἐξιστοροῦνται οἱ περιπέτειες ἑνὸς γαῖδαρου, ποὺ μόνο χάρις στὴν ἐξυπνάδα του γλίτωσε ἀπὸ τὸ λύκο καὶ τὴν ἀλεπού, καὶ τὴν «Διήγησιν παιδιόφραστον τῶν τετραπόδων ζώων», ὅπου περιγράφεται κάποιον συνέδριον ζώων.

Καὶ φτάνομε στὴ νεότερη Ἑλλάδα, ὅπου γιὰ 400 χρόνια βασιλεύει, κατὰ τὸν ποιητὴ, «πικρῆς σκλαβιᾶς χειροπιαστὸ σκοτάδι». Τὸ βιβλίον ἄγνωστο, ἀπρόσιτο. Τὰ λίγα μορφωτικὰ κέντρα, οἱ σχολές τοῦ γένους, μόλις ποὺ μποροῦσαν νὰ στέλνουν λίγες θαμπὲς ἀκτίνες πάνω ἀπ' τὴ δουλωμένη χώρα. Πῶς νὰ ζεστάνουν καὶ νὰ φωτίσουν τοὺς δύστυχους ραγιαδες, ποὺ εἶχαν ἀνάγκη ἀπ' ὀλόκληρη πυρκαγιά!

Μὰ δὲν ἦταν μόνο αὐτό. Κι ἐκεῖ ἀκόμα ὅπου μποροῦσε τὸ φῶς τῶν γραμμάτων νὰ φτάσει, ἕνα πνεῦμα λογιωτατισμοῦ, τρυπώνοντας ἀνάμεσα ἀπ' τὰ λίγα «κολυβογράμματα», ποὺ μποροῦσαν νὰ μάθουν τὰ ἑλληνόπουλα, ἔκανε τὴ λιγοστὴ πνευματικὴ τροφή, ποὺ τοὺς δίνονταν, πικρὴ καὶ αὐτὴ καὶ ἀνούσια. Οἱ γραμματισμένοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ζώντας μετὰ τ' ὄνειρον μιᾶς ἀναστημένης Ἑλλάδας πίστευαν πῶς αὐτὴ ἡ ἀνάσταση τότε μονάχα θὰ γίνει, ὅταν οἱ Ἕλληνες μάθουν ἀπ' ἔξω καὶ ἀνακατωτὰ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, καὶ κυρίως ὅταν μάθουν καὶ μιλοῦν τὴ γλῶσσα ἐκείνων.

Ἔτσι, σ' ἕνα ἄλφαβητάριον τοῦ 1810, ἐκδομένο στὴν Πόλη, ποὺ ὅλο-ὅλο εἶναι 16 σελίδες, ὕστερ' ἀπὸ ἕνα κουραστικὸν πίνακα μονοσυλλάβων κ.λ.π. λέξεων, διαβάζομε σὰν κατακλείδα:

«Ὁ γραμμάτων ἄπειρος οὐ βλέπει βλέπων.
Διπλοῦν δ' ὄρωσιν οἱ μαθόντες γράμματα.
Μαθημάτων φρόντιζε καὶ μὴ χρημάτων.
Τὰ γὰρ μαθήματα φέρουσι τὰ χρήματα».

Σ' ἓν ἄλλο «Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον», ἐκδομένο στὴ Βιέννη τὸ 1816, ὕστερ' ἀπὸ ἓνα πίνακα κι ἐδῶ λέξεων ὅπως: Αἶξ, ἄξ, ἄρς, θρῖξ, ὄψ, ὠψ, κ.λ.π. διαβά-
ζομε μιὰ σειρὰ ἀπὸ προσευχῆς ὅπως: «Ἐξεγερθέντες τοῦ ὕπνου, προσπίπτομέν Σοι,
Ἀγαθέ, καὶ τῶν ἀγγέλων τὸν ὕμνον βοῶμεν Σοι, δυνατέ: Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος εἶ ὁ
Θεός, διὰ τῆς Θεοτόκου. Ἐλέησον ἡμᾶς».

Σ' ἓνα νεότερο Ἀλφαβητάριον τοῦ 1840, ἐκδομένο στὴν Ἑρμούπολη Σύρου,
ὕστερα ἀπὸ ἓνα πίνακα πάλι λέξεων ὅπως: Ἄϊσος, ἄϊδρος, αἶσσω, ἄϊπνος κ.λ.π.
βρίσκομε σὲ στίχους δεκαπεντασύλλαβους ποιήματα γεμάτα συμβουλές, ἠθικὲς δι-
δαχῆς, παραινήσεις, ὅπως αὐτό:

«Προσκύνει, σέβου τὸν Θεὸν καὶ τίμα τοὺς γονεῖς σου καὶ τοὺς ὁμογενεῖς, ἀ-
γάπα τοὺς ὁμοίους σου...».

Τὸ ἀποπνιχτικὸ αὐτὸ τέλμα ἐρχεται ν' ἀναταράξει ἡ νέα γενιὰ τῶν ποιητῶν —
λογοτεχνῶν, ποὺ παρουσιάστηκε στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα. Καὶ πρῶτος ἀνά-
μεσὰ τοὺς ὁ τυφλὸς ποιητὴς Ἡλίας Τανταλίδης. Δὲν ἔγραψε εἰδικὰ γιὰ παιδιά. Ἀ-
πλοποίησε ὁμῶς τὴ γλώσσα, τὰ νοήματα, τὴ διατύπωση. Ἐκεῖνος ὁ περίφημος «Γά-
τος» του ποὺ ρυθμονίζει τεμπέλικα «στὴ θερμάστραν ἐμπρός» δὲ βρῆκε ἀκόμα τὸν
ὁμοῖό του.

Τὸν Τανταλίδη τὸν ἀκολουθεῖ ὁ Βιζυηνός, ποὺ ὑπῆρξε καὶ μαθητὴς του. Τὰ
«Παιδικὰ τραγούδια» του, ποὺ ξεχώρισε ἀπ' τὴ συλλογὴ του «Βοσπορίδες αὔραι»
καὶ τύπωσε ξεχωριστὰ τὸ 1953 ἢ «Ἐταιρία Θρακικῶν Μελετῶν», ἀποτελοῦν ἓνα
βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἀλλά, ὅπως σημειώνει ὁ φίλος λογοτέχνης Δημήτρης Γιάκος,
τὰ ποιήματα αὐτὰ «δὲ μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς ἔχουν ἀπόλυτα ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ
φανερὰ ἠθοπλαστικὴ, τὴ διδακτικὴ τους πρόθεση». Ὅσοσο τὰ παιδικὰ αὐτὰ τρα-
γούδια τοῦ Βιζυηνοῦ, ὅπως παρατηρεῖ ὁ κ. Π. Παπαχριστοδούλου, ξεχωρίζουν γιὰ
τὴν ὁμαλή, ἀφελῆ κι ἀπροσποίητη λαϊκὴ γλώσσα τους καὶ γιὰ τὰ μέτρα, τοὺς ρυ-
θμοὺς καὶ τὶς ὁμοιοκαταληξίες τους, ποὺ τὰ καθιστοῦν προσιτὰ, εὐκολονόητα καὶ
εὐκολομνημόνευτα στὰ παιδιά». Κι ἔτσι εἶναι. Ἄν ἐξαιρέση κανεὶς τὰ ποιήματα μὲ
θρησκευτικὸ περιεχόμενο (ἄς μὴν ξεχνοῦμε πὼς ὁ Βιζυηνός ἔζησε τὰ νεανικά του
χρόνια σὰν καλογεροπαίδι, κανονάρχος καὶ ψάλτης) πολλὰ ἀπὸ τ' ἄλλα μιλοῦν κατ'
εὐθείαν στὴν παιδικὴ ψυχὴ, ὅπως τὸ ποίημα γιὰ τὴν «ἀγελάδα» καὶ τὸ «σκύλο».

Ὡραῖο ἐπίσης εἶναι τὸ ποίημά του «Τὸ ναυτόπουλο» ἢ «Ὁ Ἕλλην ναύτης» καὶ
τὸ παιδικὸ διήγημά του «Ὁ Τρομάρας» ποὺ μόλις τελευταῖα βρέθηκε.

Τὸ παράδειγμα τοῦ Τανταλίδη καὶ τοῦ Βιζυηνοῦ συνέχισε ἓνας μουσικός, ποὺ
ἀπαθανάτιστηκε χάρις ἀκριβῶς στὰ παιδικὰ του τραγούδια, ποὺ ἐξέδωκε τὸ 1884
μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Μοῦσα τῶν παιδῶν» καὶ ποὺ μελοποίησε κι ὁ ἴδιος. Εἶναι ὁ Ἀλέ-
ξανδρος Κατακουζηνός. Στὴ συλλογὴ του αὐτὴ διαβάζομε ποιήματα γεμάτα χάρι
καὶ δροσιά, ὅπως αὐτό:

«Λουλουδίσει ἡ δάφνη κι ἡ πορτοκαλιά
εἰς τὸ δάσος ψάλλουν τὰ μικρὰ πουλιά.
Ἵψηλὰ στὸ δέντρον κτίζουν μιὰ φωλιά,
κτίζουν παλατάκι τὰ μικρὰ πουλιά.
Μὲς στὸ παλατάκι, μέσα στὴ φωλιά,
ἤσυχά κοιμοῦνται τὰ μικρὰ πουλιά».

Ὡραῖα ποιήματα ἐπίσης εἶναι ὁ «Δάσκαλος τοῦ ἀηδονιοῦ», τὸ «Ποντικάκι» κι ἡ «Μηλέα» μὲ «τὰ κόκκινα μῆλα» της, πού δημιουργεῖ ἓνα συσχετισμὸ μὲ τὰ ἐγω-κεντρικὰ διαφέροντα τοῦ παιδιοῦ, στοιχεῖο βασικὸ γιὰ τὴν παιδικὴ ποίηση, πού ἀπο-τείνεται στὴν πρώτη παιδικὴ ἡλικία.

Πέντε χρόνια ἀργότερα (τὸ 1889) ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης, τὸ πρωτοπαλίκαιο αὐτὸ τοῦ δημοτικισμοῦ, τυπώνει τὰ «Τραγουδάκια γιὰ παιδιά», πού εἶναι τὰ πρῶτα παιδικὰ ποιήματα, πού παίρνουν τὰ θέματά τους ἀπ' τὸν κόσμον τοῦ παιδιοῦ, ἀπ' τὰ διαφέροντα καὶ τὰ παιγνίδια του, καὶ πού μὲς στοὺς στίχους τους διοχετεύεται κατάλληλα τὸ τόσο ἀπαραίτητο γιὰ τὸ παιδί χιούμορ, ἢ εὐθυμὴ διάθε-ση, ἢ χαρὰ, τὸ γέλιο. Ἐνθουσιασμένος ὡς κι αὐτὸς ὁ ὑπέρμαχος τῆς καθαρεύου-σας ἀλλὰ σοφώτατος Δημ. Βερναρδάκης τοῦ γράφει: «Τὸ εἶδος, βέβαια, τῆς ποιή-σεως εἰς ὃ ἀνάγονται τὰ «Τραγουδάκια γιὰ παιδιά» εἶναι ἐλαφρὸν ὅπως καὶ παι-γνῶδες οὐδ' ἡ οὐσία τῶν ᾠμάτων ἐξελέγχεται πανταχοῦ ἐξ ἴσου ποιητικὴ, ἀλλ' ἡ στιχουργικὴ καὶ γλωσσικὴ ἐκφορὰ εἶναι πανταχοῦ σχεδὸν ἀρίστη καὶ τοιαύτη ὁποῖαν στεροῦνται ἅπαντες σχεδὸν οἱ σημερινοὶ μας ποιηταί...»

Καὶ λέγοντας «σχεδὸν ἅπαντες» ὁ Βερναρδάκης, ἴσως δὲν ἐξαιροῦσε κι αὐτὸν τὸν Δ. Καμπούρογλου, πού λίγα χρόνια πρὶν (τὸ 1881) εἶχε τυπώσει τοὺς «Μύ-θους καὶ διαλόγους πρὸς χρῆσιν τῶν ἀνήθων» καὶ πού σὲ πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς δὲ λεί-πει ἡ λυρική πνοή, ἡ φυσιολατρία κι ἡ ἀπλότητα. Οὔτε ἀκόμα τὸν Ἀγγελὸ Βλάχο, πού ὀρισμένα ἀπὸ τὰ «Σχολικὰ ᾠματά» του, ἀποδεσμευμένα ἀπ' τὴν ἀσφυκτικὴ περίπτυξη τῆς καθαρεύουσας, ὑψώνονται σὲ τόνους χαρούμενους, δροσάτους, παι-δικούς, ὅπως τὸ περίφημον «Ἀηδόνι» του.

Μὲ τὸν ἴδιον ἐνθουσιασμὸ καὶ μὲ μιὰν ἐκρηξὴ ἀνακούφισης θὰ ἐκφραστεῖ γιὰ τὰ ποιήματα αὐτὰ τοῦ Πάλλη κι ὁ Παλαμᾶς. «Εἶναι τὰ μόνα παιδικὰ ποιήματα, γρά-φει, τὰ ὁποῖα ἀπεκτήσαμεν τῆς προκοπῆς».

Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαριτωμένα αὐτὰ ποιήματα τοῦ Πάλλη εἶναι καὶ τὸ ποίημα «Καλημερούδια». Τὸ θέμα του παρμένο ἀπ' ὁμοίό του στ' ἀγγλικά, ἀλλὰ πόσο ὁμορ-φα ζωντανεμένο!

Μὲ τί καμάρι περπατεῖ
τὴν κούκλα της κρατώντας
καὶ μ' ἓνα σπάγγο τὸ γατὶ
ξοπίσω της τραβώντας!

Κοντὰ στὴν πόρτα σταματᾷ
πρὶν πάει πιὸ παραπέρα
καὶ τὰ πουλιά της χαιρετᾷ
μὲ μιά της καλημέρα.

«Καλημερούδια σας, πουλιά,
καλημερούδια, χήνα...
Τὴν κούκλα λέν Τριανταφυλλιά
καὶ τὸ γατὶ Ψιψίνα.

Κι ἂν μὲ ρωτᾶτε καὶ γιὰ ποῦ
νωρὶς τί τάχα βγῆκα,
πάω νὰ προφτάσω τὸν παπποῦ
πού μὲ φιλεῦει σύκα!...

Τὸ 1904 κυκλοφοροῦν «Τὰ πρῶτα βήματα» τοῦ Ἰ. Πολέμη. Πολλὰ ἀπὸ

τά τραγούδια τῆς συλλογῆς αὐτῆς κέρδισαν τὰ παιδιά μὲ τὴν ανεπιτήδευτη ἀπλότητά τους. Ὅρισμένα μάλιστα, μελοποιημένα ἀπ' τὸ μουσουργὸ Γ. Χωραφᾶ κι ἀπὸ ἄλλους ἀργότερα, δὲν ἔπαιψαν νὰ τραγουδιοῦνται ἀκόμα ἀπὸ τὰ ἑλληνόπουλα. Σημειώνουμε τὸ «Τρυγόνι», «Τὸ χωριό», τὴ μελωδικότατη «Πρωτομαγιά», τὴν «Κυψέλη», τὸν «Καπνό», τὸν ὄμορφο, κεφάλτα, παιδαγωγικὸ διάλογο: «Τ ζ ί τ ζ ι κ α ς κ α ἰ μ ε ρ μ ῆ γ κ ι».

Τὸ 1916 ὁ Γιάννης Περγιαλίτης μᾶς δίνει μιὰ σειρά ἀπὸ ἔμμετρος «Παιδαγωγικούς μύθους», ἄλλους πρωτότυπους κι ἄλλους σὲ μετάφραση ἀπ' τὸν Αἴσωπο, τὸν Ἰβάν Κριλώφ κ.ἄ. Ἔργασία καλὴ, φροντισμένη, στίχος καλοδοσολεμένος κι οἱ μῦθοι παιδαγωγικότατοι, ὅπως εὐνοϊκὰ ἐκφράστηκαν γι' αὐτοὺς ἀρκετοὶ παιδαγωγοί.

Μὰ ἐκεῖνος ποὺ ἀνέβασε ποιοτικὰ τὴν παιδικὴ λογοτεχνία, ποὺ ἔδωσε στὸν παιδικὸ στίχο ὅλη τὴ χάρη, τὴ δροσιά, τὴ ζωντάνια καὶ τὴν ἀπλότητα, ποὺ χρειάζεται ἡ παιδικὴ ψυχὴ, γιὰ νὰ φτερουγίσῃ ἀπὸ χαρὰ καὶ νὰ σκιρτήσῃ ἀπὸ ἀθῶες, εὐγενικὲς συγκινήσεις, εἶναι ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου. «Χρειάζεται πάντα ἓνα μεγαλεῖο ψυχῆς — δῶρο τοῦ Θεοῦ —, γράφει ὁ Στέλιος Σπεράντσας, γιὰ νὰ μπορεῖ ἓνας συγγραφέας, πραγματικὰ ἄγνός, νὰ κατεβαίνει ἀπ' τὸ ὕψος τῆς σοφίας του καὶ τῆς ὀριμότητάς του στὰ χαρούμενα χρόνια τῶν παιδιῶν μὲ τὸ αἶθριο τριανταφυλλένιο χαμόγελο. . . Γι' αὐτὸ καὶ πολὺ σπάνιοι εἶναι οἱ συγγραφεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ μποροῦν νὰ γράψουν μιὰ ὑποφερτὴ σελίδα γιὰ παιδιά».

Ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου εἶχε αὐτὸ τὸ χάρισμα, αὐτὸ τὸ ὑπέροχο «θεῖο δῶρο». Τὸ 1920 κυκλοφορεῖ μιὰ συλλογὴ παιδικῶν ποιημάτων μὲ τὸν τίτλο «Χελιδόνια». Αὐτὰ τὰ «Χελιδόνια» του ἔφερναν μὲ τὸ χαρούμενο, ἀπλό, ἀρμονικὸ κελάδημά τους ἓνα ἐλπιδοφόρο μήνυμα στὴ νεοελληνικὴ παιδικὴ λογοτεχνία, ποὺ τὴν ἀνέβαζαν σ' ἀξιοζήλευτη ὀριμότητα. Ἀποτέλεσαν τὸ μέτρο, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ κρίνεται πιά κάθε μεταγενέστερη ἀπόπειρα στὸν τομέα τῆς παιδικῆς ποίησης. Ὑπῆρξαν ἡ «εὐτυχῆς ὥρα» στὴν παιδικὴ λογοτεχνία.

Τί νὰ πρωτοδιαλέξῃ κανεῖς ἀπ' αὐτὴ τὴν πανέμορφη ἀνθοδέσμη! Θά 'πρεπε νὰ τὰ παραθέσει ὅλα. Γιατὶ καθένα τους ἔχει καὶ τὴ δική του χάρη καὶ κανένα τους δὲν εἶναι κατώτερο ἀπὸ τ' ἄλλα. Ἄλλοῦ βλέπει κανεῖς νὰ ξεχωρίζῃ ἡ σπαρταριστὴ, λαμπρὴ περιγραφή, ἄλλοῦ ἡ λυρική διάθεση, σ' ἄλλα νὰ ξεχειλίζει ἡ εὐθυμία, ἡ χαρὰ, ἡ ὑποβλητικότητα, ἡ μαγεία τῆς μορφῆς, τὸ παιγνίδισμα τοῦ στίχου.

Μὰ δὲ στάθηκε μόνο ἓνας μέγας, ἓνας ἐμπνευσμένος τεχνίτης τοῦ παιδικοῦ στίχου ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου. Δούλεψε μὲ τὴν ἴδια θέρημ ἄλλὰ καὶ μὲ τὴν ἴδια ἐπιτυχία καὶ τὸν πεζὸ λόγο. Καὶ μὲ τὴν συνεργασία τῶν Δ. Ἀνδρεάδη, Ἀλ. Δελμούζου, Παύλου Νιρβάνα καὶ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, χάρισε τὸ 1918 στὰ ἑλληνόπουλα ἓν' ἀπαράμιλλο διαμάντι τῆς παιδικῆς πεζογραφίας, τὸ περίφημο ἀναγνωστικὸ τῆς Γ' Δημοτικοῦ, τὰ «Ψηλὰ βουνά». Ἀπὸ τίς γνώμες, ποὺ διατυπώθηκαν γιὰ τὸ ὑπέροχο αὐτὸ ἀναγνωστικὸ, σημειώνω τίς παρακάτω:

«Εἶναι ἀπὸ τὰ βιβλία, ποὺ ξυπνοῦν τοὺς λαοὺς καὶ τοὺς κάνουν μεγάλους» (Σ. Σπεράντσας). «Τὰ Ψηλὰ βουνά ἀποτελοῦν σημαντικὸν σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωστικοῦ». «Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς παγκοσμίου παιδικῆς λογοτεχνίας», κ. ἄ.

Κι ὅμως τὸ ἔξοχο αὐτὸ παιδικὸ ἀνάγνωσμα, ἀπὸ τυφλὸ κι ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν ἀνωτερότητα ἐνὸς ἐπιστήμονα φανατισμό, βρέθηκε μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ ἀνώτατους πνευματικὸς λειτουργοὺς (ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους κι ὁ τότε καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν Ν. Ἐξαρχόπουλος) νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ «χυδαῖον, ταπεινὸν καὶ ἀγοραῖον», ὅτι μ' αὐτὸ «διαφθείρεται τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα τῶν παιδιῶν» κ.ἄ. καὶ πρότεινε: αὐτὸ κι ὅσα ἄλλα ἦταν γραμμένα στὴ δημοτικὴ «Νὰ ἐκβληθῶσι πάραυτα ἐκ τῶν σχολείων καὶ καῶσι. . . ὡς ἔργα ψεύδους καὶ κακοβούλου προθέσεως». Καὶ τὸ μοναδικὸ αὐτὸ στὴν ἱστορία τοῦ ἑλ-

ληνικοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου παραδόθηκε στὴ φωτιὰ στὴν πλατεία Συντάγματος, γιὰ νὰ ξαναζωντανέψουν ἔτσι καὶ στὸν τόπο μας σκηνές ἀπ' τὴν Ἱερὴ Ἐξέταση. Μὰ τὸ πνεῦμα δὲν καίγεται, γιὰτ' εἶναι τὸ ἴδιο ἢ ἱερὴ φλόγα ποὺ φύσηξε μὲς στὸν ἄνθρωπο ὁ Δημιουργός. Τὰ «Ψηλὰ βουνὰ» ξαναγύρισαν θριαμβευτικὰ μὲς στὰ σχολεῖα κι ἐκδόθηκαν ἐπανειλημμένα καὶ θὰ ζοῦν ὅσο θὰ ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ὅσο θὰ ζοῦν Ἑλληνόπουλα, διψασμένα γιὰ μάθηση καὶ χαρὰ, γιὰ ν' ἀληθέψει ἔτσι κι ὁ Παλαμικός στίχος:

«Ἄναβε φωτιές, καλόγερε,
κάψε, κάψε, στὰ χαμένα καῖς
ἀπ' τὴ στάχτη τῆς φωτιᾶς σου
τῆς Ἰδέας ὁ χρυσαῖτός
τὶς φτεροῦγες του τεντώνει πὸ πλατιές
πρὸς τὰ ὕψη, πρὸς τὸ φῶς».

Πάνω στ' ἀχνάρια τοῦ παιδικοῦ στίχου τοῦ Ζ. Παπαντωνίου ὄδευσε ὁ γιατρός καὶ λογοτέχνης Στέλιος Σπεράντσας. Τὰ ποιήματα τοῦ Σπεράντσα ἔχουν λεπτότητα καὶ χάρη κι ἀναφέρονται κυρίως στὴ σχολικὴ καὶ οἰκογενειακὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ. Σὲ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὸ φυσιολογικὸ στοιχεῖο δίνεται σ' ὠραιότατες εἰκόνες, ὅπως στὸ ὄραϊο τοῦ ποιήματός «Φθινόπωρο».

Ἐξίσου σημαντικὴ κι ἀνάλογη σ' ἐξέλιξη μὲ τὴν παιδικὴ ποίηση ὑπῆρξε στὸν τόπο μας κι ἡ παιδικὴ πεζογραφία. Θ' ἀναφέρουμε ἐδῶ τὴ σημαντικὴ προσφορὰ τοῦ Πέτρου Πικροῦ μὲ τὰ ὠραιότατα βιβλία του: «Ἱστορίες τῆς Φροσούλας», «Ὁ πιτσιρικός κι ἡ παρέα του», «Πετάει—πετάει ὁ ἄνθρωπος», «Ἀπ' τὸν κόσμο ποὺ φεύγει στὸν κόσμο ποὺ ἔρχεται» καὶ «Μίκυ—Μάους καὶ Καραγκιόζης». Ὁ Πικρός εἶν' ἓνα σπάνιο ταλέντο. Τὰ πεζὰ του αὐτὰ ἔχουν νεῦρο, κίνηση, σπαρταριστὴ περιγραφή κι ἓνα χιοῦμορ, ποὺ σπάνια βρῖσκει κανεὶς σὲ παιδικὸ βιβλίο.

Ὅχι λίγο δούλεψε γιὰ τὰ παιδιά κι ὁ Γρηγ. Ξενόπουλος. Ὀλόκληρες δεκαετίες μὲς ἀπ' τὶς σελίδες τῆς «Διάπλασης τῶν παιδῶν» καθοδηγοῦσε τοὺς μικροὺς του φίλους, ἀναδείχνοντας πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς, ὅπως τὸν Τέλλο Ἄγρα, καὶ γράφοντας γιὰ χάρη τους τὰ ὠραῖα βιβλία του: «Ἡ ἀδερφοῦλα μου», «Ὁ μπέμπης ἀρχιλήσταρχος» καὶ μιὰ σειρὰ ἀπὸ παιδικὰ θεατρικὰ ἔργα.

Ὁ Ξενόπουλος ἀγάπησε, ὅσο λίγοι, τὸ παιδί καὶ μπῆκε μὲς στὴν ἐντελῶς ιδιώτυπη ψυχολογία του. Φτάνει νὰ ρίξει κανεὶς μιὰ ματιὰ στοὺς τρεῖς ἀρκετὰ ὀγκώδεις τόμους τοῦ «Παιδικοῦ θεάτρου» του, γιὰ νὰ διαπιστώσει μὲ πόση ἀγάπη, μὲ πόση σύνεση ἀλλὰ καὶ μὲ πόση γνώση δουλεύει τὰ θέματα τὰ παρμένα ἀπ' τὶς ποικίλες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ, μὲ πόση λεπτότητα σατιρίζει τὶς ἀδυναμίες του, μὲ πόση εὐαισθησία πλάθει τοὺς παιδικοὺς τύπους, ποὺ ἀνεβάζει στὴ σκηνή.

Ἄλλὰ τὸ παιδικὸ θέατρο, τὸ πιὸ δύσκολο καὶ μὲ τὸ μεγαλύτερο προβληματισμὸ λογοτεχνικὸ αὐτὸ εἶδος, δουλεύτηκε κι ἀπὸ ἄλλους λογοτέχνες ὅπως τὸν Π. Χάρη, σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ μονόπρακτα στὸ βιβλίο «Ἑλληνικὴ παιδικὴ σκηνή», τὸ Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλο, ποὺ ἔδωσε (μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Π. Χάρη) τὸ βιβλίο «Διάλογοι καὶ ποιήματα γιὰ παιδιά» κ.ἄ.

Ἡ σχολικὴ πράξη μὲ τὶς διάφορες ἐορταστικὲς ἐκδηλώσεις της (28 Ὀκτωβρίου, Χριστούγεννα, 25 Μαρτίου, Ἐξετάσεις κ.λ.π.), φέρνει συχνὰ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς σὲ δύσκολη θέση καὶ τοὺς ἀναγκάζει σὲ θεατρικοὺς αὐτοσχεδιασμούς. Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη κι αὐτὸ τὸ κενὸ θέλοντας νὰ καλύψουμε, ἔχομε δώσει κι ἐμεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἄλλες ἐργασίες μας στὸν τομέα τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας ὅπως τὶς: «Ἱστορίες ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα», «Μύθοι καὶ ἱστορίες γιὰ

τὰ ζῶα», «Ἱστορίες καὶ θρύλοι γιὰ τ' ἀγρίμια, Ὀδυσσεύας», «Στὴ χώρα τῶν θεῶν καὶ τῶν γιγάντων», «Οἱ θεοὶ στὴ γῆ» κ.ἄ. μιὰ σειρά ἀπὸ παιδικὰ θεατρικὰ ἔργα, ὅπως: «Ὁ Παπαφλέσσας στὸ Μανιάκι», «Ὁ Λεωνίδας τοῦ 21», «Σύγχρονο παιδικὸ θέατρο», «Θησαυρὸς σχολικῶν ἑορτῶν» κ.ἄ.

Στὸν τομέα αὐτὸν ἀξιόλογη εἶναι ἡ προσφορὰ τῆς Εὐφροσύνης Λόντου — Δημητρακοπούλου καθὼς κι οἱ ἀνάλογες ἐργασίες τῆς Ἰωάννας Μπουκουβάλα — Ἀναγνώστου, τῆς Σοφίας Μαυροειδῆ — Παπαδάκη, τοῦ Βασίλη Ρῶτα μὲ τὸ θαυμάσιο «Νὰ ζῆ τὸ Μεσολόγγι» καὶ τοὺς «Γραμματιζοῦμενους», τοῦ Κωστῆ Βελμύρα κ.ἄ.

Καὶ γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὸ παιδικὸ διήγημα καὶ μυθιστόρημα, πρέπει νὰ σταθοῦμε στὴ σημαντικὴ σὲ ὄγκο ἀλλὰ καὶ ποιότητα ἐργασία τῆς Πηνελόπης Δέλτα. Τὰ θαυμάσια βιβλία τῆς «Τὰ μυστικά τοῦ βάλτου», «Ἰὰ τὴν Πατρίδα», «Τὸν καιρὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου», «Ἡ καρδιά τῆς Βασιλοπούλας», «Ἱστορία τοῦ Χριστοῦ» κ. ἄ. πλούτισαν τὴν ἑλληνικὴ παιδικὴ λογοτεχνία μ' ἔργα μεγάλης εὐαισθησίας, ζωντάνεψαν ἀγῶνες καὶ θρόνους, ἀνάπλασαν τὸ καθαρὸ ἱστορικὸ ὑλικὸ καὶ τῶσαν σὲ εἰκόνες λαμπρές.

Μὲ τὸ παιδί, κ' ὄχι μόνον σὰ λογοτέχνης ἀλλὰ καὶ σὰν παιδαγωγός, ἀσχολήθηκε κι ὁ Ἀριστοτέλης Κουρτίδης. Γιὰ 15 χρόνια ὑπῆρξε ἀρχισυντάκτης στὸ παιδικὸ περιοδικὸ «Διάπλασις τῶν παιδῶν». Θέλει νὰ δώσει στὸ παιδί, πὺν τόσο ἀγάπησε, μιὰ τροφή πνευματικὴ, πὺν νὰ τὸ ἐξυψώνει ἠθικά, πὺν νὰ κάνει τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμον πλούσιον σ' εὐγενεῖς αἰσθήματα. Γράφει τὰ βιβλία: «Παιδικὴ χαρὰ», «Παιδικὰ διηγήματα», «Ἱστορίες» κ. ἄ.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτοὶ οἱ φίλοι τῶν παιδιῶν. Μιὰ σειρά ἀπὸ ἐκλεκτοὺς λογοτέχνες φιλοδόξησαν τὴν εὐγενῆ φιλοδοξία καὶ φιλοδοξοῦν καὶ δουλεύουν, γιὰ νὰ προσφέρουν στὰ Ἑλληνόπουλα τὴ γοητεία καὶ τὴ χαρὰ, τὴ μόρφωση καὶ τὴν ψυχαγωγία, τὸ ὡραῖο παιδικὸ βιβλίον καὶ τὸ ὡραῖο μορφωτικὸ θέαμα.

Θ' ἀναφέρουμε τὴ μεγάλη σ' ἔκταση προσπάθεια τῆς Ἀντιγόνης Μεταξᾶ, πὺν περιλαμβάνει ἕνα ἀρκετὰ μεγάλο κατάλογο ἔργων, κυρίως γιὰ τὴν πρώτη παιδικὴ ἡλικία. Τὴν προσφορὰ τῆς Γαλάτειας Καζαντζάκη μὲ τὰ: «Ἡ πατρίδα μας καὶ ὁ ἄλλος κόσμος», «Ἡ καλὴ μητερούλα», «Ἡ Ἐλενίτσα στὴν ἐξοχή», «Οἱ διακοπὲς τοῦ Κωστάκη», «Ἱστορίες ζώων» κ. ἄ. Τοῦ Β. Ρῶτα μὲ «Τὸ παραμῦθι τῆς ἀνέμης», τῆς Ξένης Κερασιώτη μὲ τὰ «Χριστουγεννιάτικα παιδικὰ διηγήματα», τῆς Δώρας Μοάτσου — Βάρναλη μὲ τὰ «Τραγούδια γιὰ παιδιά», τῆς Γαλάτειας Σαράντη μὲ τὸ βιβλίον «Τὸν καιρὸ τοῦ Π. Μελά», τοῦ Τάκη Λάππα μὲ τὸν «Ἀητὸ τοῦ Σουλιοῦ» κ. ἄ. τοῦ Τίλου Αἰνεῖα μὲ τὶς συλλογὲς τῶν Ἑλληνικῶν παραμυθιῶν γιὰ παιδιά, τοῦ Στρ. Μυριβήλη μὲ τὸν ἔξοχο «Ἀργοναύτη», τοῦ Χρ. Κουλούρη μὲ τὸ «Θρύλον τοῦ Αἰγαίου», τῆς Ἀλκῆς Γουλιμῆ μὲ τὸ «Κόκκινον σπῆτι» κ. ἄ. τοῦ Μ. Στασινόπουλου μὲ τὰ ποιήματά του «Ἀρμονία» κ. ἄ. καθὼς καὶ τὶς φροντισμένες ἐργασίες τῶν Δημήτρη Γιάκου καὶ Ἀλκῆ Τροπαιάτη (συγκέντρωση καὶ παρουσίαση τοῦ σκόρπιου ἑλληνικοῦ παιδικοῦ διηγήματος καθὼς καὶ πρωτότυπη ἐργασία, ὅπως: Δημήτρη Γιάκου: «Δέκα ἄνθρωποι», «Στὴ χώρα τοῦ Μύθου», «Ἐθνικοὶ Εὐεργέτες» κ. ἄ., Ἀλκῆ Τροπαιάτη: «Τὸ Κρυφὸ Σχολειό», «Τὸ κάστρο τῆς κυρᾶς» κ. ἄ., τῆς Κ. Βενιζέλου — Σφαέλου, τῆς Τασίας Καλογρίδου (παραμύθια κυρίως), τοῦ Νέστ. Μάτσα καὶ πλῆθος ἄλλων.

Ἐξ ἄλλου πολλοὶ λογοτέχνες, ἐνῶ δὲν εἶχαν τὴν πρόθεση νὰ γράψουν γιὰ παιδιά, ἐν τούτοις ὁρισμένα ἀπὸ τὰ ἔργα τους θὰ μπορούσαν χάρι στὴν ἀπλότητα τοῦ

ύφους τους ή την παιδικότητα του θέματός τους να πάρουν μια ξεχωριστή θέση σε μια βιβλιοθήκη για παιδιά. Αναφέρομε τὰ ωραία ποιήματα του Δροσίνη, του ποιητή, πού, όπως έλεγε ο ίδιος, δούλεψε «τά ταπεινά κι απορριμμένα», του Τέλλου Ἄγρα, του Γεωργ. Ἀθάνια κι αὐτοῦ ἀκόμα του Παλαμᾶ, του Γιάννη Βλαχογιάννη. Ἐνα μάλιστα ἀπ' τὰ διηγήματα του Βλαχογιάννη, εκείνη ἡ ἔξοχη «Πεταλούδα» του, μέ μια μικρή προσαρμογή, θά μπορούσε ν' ἀποτελέσει ἕνα ἀπ' τὰ ωραιότερα παιδικὰ διηγήματα. Ὅχι μόνο ἔχει ρυθμό, όπως ὅλα σχεδόν τὰ διηγήματα του ραιψωδοῦ αὐτοῦ τῆς Σουλιώτικης λεβεντιάς, ἀλλά κι ἐσωτερική ὁμοιοκαταληξία.

Ἀπ' τὸ συνοπτικό τοῦτο κατάλογο τῶν λογοτεχνῶν, πού ἔγραψαν για παιδιά, ἀσφαλῶς πολλοὶ ἔχουν παραλειφθεῖ τόσο ἀπ' τοὺς παλιούς ὅσο κι ἀπ' τοὺς νεότερους. Σ' ἕνα σκίτσο τονίζονται τὰ σπουδαιότερα σημεῖα ἢ ὀρισμένα μόνο και πολλές λεπτομέρειες ἀφήνεται νὰ τίς συμπληρώσει μέ τὴ φαντασία ἢ τὴ μελέτη του ὁ φιλότεχνος. Κι ἡ ἐργασία αὐτή δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἕνα σκιτσάρισμα ἀρκετὰ γενικό τῶν προβλημάτων, πού ἀναφέρονται στὴν ἀνάπτυξη τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας στὸν τόπο μας. Για κάθε λογοτεχνικό εἶδος (ποίημα, διήγημα, μυθιστόρημα, παιδικὸ θέατρο, κουκλοθέατρο) θά χρειάζοταν μιὰ ξεχωριστὴ μελέτη.

Ἡ παιδικὴ λογοτεχνία κι ὁ ὑλικὸς φορέας τῆς τὸ παιδικὸ βιβλίο παρουσιάζουν σήμερα μιὰ πολύπλευρη προβληματικότητα.

Ἐνα ἀπὸ τὰ προβλήματα αὐτὰ παρουσιάζει ὁ κριτικὸς και λογοτέχνης κ. Πέτρος Χάρης ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Νέα Ἔστια» τῆς 15-5-63. Εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς προσαρμογῆς τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας και τοῦ παιδικοῦ βιβλίου «στὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς». Γιατί, όπως λέει ὁ ίδιος, τὸ ἑλληνικὸ παιδικὸ βιβλίο παρ' ὅλες τίς «σημαντικὲς προόδους στὴν ἐμφάνισή του (εἰκονογράφηση, τύπωμα, χαρτί, βιβλιοδεσία) «μένει πίσω ἀπὸ τὴ φαντασία τοῦ παιδιοῦ τῆς ἐποχῆς μας, πού μόνο ἕνας σημερινὸς Ἰούλιος Βέρν θά κατορθώσει νὰ τὴν ἐρεθίσει και νὰ τὴν ξεπεράσει».

Μὰ ἡ θελίωση κι ἀνύψωση τοῦ παιδικοῦ βιβλίου ἀπὸ ἀποψη περιεχομένου κι ἡ προσαρμογὴ του στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, ἡ ἀνταπόκρισή του στὶς ἀυξημένες ἀπαιτήσεις τῆς φαντασίας τοῦ παιδιοῦ τῆς ἐποχῆς μας, πού τὴν ἔχει ἀναπτύξει ὁ κινηματογράφος και τὴν ἔχει ἐξάψει νοσηρὰ τὸ λαθραῖο εἰκονογραφημένο ἔντυπο (κόμικς, μάσκα, μικρὸς ἥρωας κ.λ.π.), θά μπορούσε ὀπωσδήποτε νὰ πραγματοποιηθεῖ. Ἀλλὰ πῶς; Μὲ ὀργάνωση, μέ συνεργασία παιδαγωγῶν και λογοτεχνῶν και τέλος μέ παρακίνηση.

Ἡ ὀργάνωση πρέπει ν' ἀναφέρεται σ' ἕνα μακρόπνοο πρόγραμμα, σὲ μιὰ μελέτη τῶν δεδομένων τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ και τῶν δεδομένων τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς πραγματικότητας, τῶν θησαυρῶν τῆς Ἱστορίας, Μυθολογίας και Λαογραφίας τοῦ λαοῦ μας και τῶν προοπτικῶν πού ξανοίγουν μπροστὰ μας οἱ τεράστιες κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης και τῆς τεχνικῆς.

Ἡ συνεργασία τῶν ἐκπαιδευτικῶν, λογοτεχνῶν και καλλιτεχνῶν τότε μόνο θ' ἀποδώσει, ὅταν οἱ ἐκπαιδευτικοί, πού θ' ἀναλάβουν μιὰ τόσο μεγάλης σημασίας ἀποστολή, βλέπουν τὸ παιδικὸ βιβλίο ὄχι μόνο μέ τὰ μάτια τοῦ δασκάλου ἀλλὰ και τοῦ ποιητῆ κι ὅταν ἀτενίζουν μακριὰ και δὲν ἔχουν «ἀλυσσοδέσει τὸν νοῦν τους μέ ὄσες περισπωμένες ἐγράφησαν ἀπὸ τὴν ἐφεύρεση τῆς ὀρθογραφίας ἔως τώρα», όπως λέει ὁ Σολωμός. Κι ὅταν οἱ λογοτέχνες κι οἱ καλλιτέχνες ἀναδιπλώσουν τὰ φτερά τους και σκύψουν ν' ἀκούσουν τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς τῶν μικρῶν ἀθῶων φίλων τους σὰν παιδαγωγοὶ και σὰν πατέρες.

Ὅσο για τὰ κίνητρα, πάντα πρέπει νὰ ὑπάρχουν. Οἱ λογοτέχνες κι οἱ καλλιτέχνες, πού δουλεύουν για νὰ πλάσουν τὴ νέα γενιά, δὲν πρέπει νὰ καταντᾶ νὰ πουλοῦν τὴν πολύτιμη, τὴν ἐθνικῆς σημασίας ἐργασία τους ἀντὶ «πινακίου φακῆς».

Μιὰν ἀξιόλογη προσπάθεια στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔχει ἀναλάβει τελευταῖα ἡ «Γυναικεῖα Λογοτεχνικὴ Συντροφιά», προκηρύσσοντας κάθε χρόνο διαγωνισμό παιδι-

κοῦ ποιήματος, διηγήματος, νουβέλας καὶ μυθιστορήματος. Χάρη στὴν ἀληθινὰ ἀξιέπαινη τούτη προσπάθεια εἶδαν τὸ φῶς ἀξιόλογα παιδικὰ λογοτεχνήματα.

Ἡ «Γ. Λ. Σ.» ποὺ ἄρχισε νὰ ἐργάζεται πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ ἀπ' τὸ 1958, ἔχει βραβεύσει ἴσαμε σήμερα πολλὰ ἀξιόλογα ἔργα, ὅπως: Ποίηση: Γ. Κρόκου «Παιδικοὶ παλμοί», Χάρη Σακελλαρίου: Χαρούμενες φωνές», Τάση Παπαδόπουλου «Τῆς ἀνέμεσης», Στέλλας Καρυτινοῦ «Φτεροῦγες». Μυθιστορήματα: Γιάννη Βράχα «Ἐκεῖ ποὺ φωλιάζουν οἱ ἀετοί», Πην. Μαξίμου «Ἀληθινὸ παραμύθιο», Γαλ. Γρηγοριάδου «Ὁ μικρὸς μπουρλοτιέρης». Διηγήματα — νουβέλλες: Πιπ. Τσιμκάλη «Ὁ χαρταετός», «Ἡ κόκκινη ὀμπρέλλα», Γ. Κρόκου «Ἡ μεγάλη ἱστορία», Δέσπως Καρβέλη «Τὸ πανηγύρι τῆς λευτεριάς», Χάρη Σακελλαρίου «Τὸ θεριὸ ποὺ μέρωσε» καὶ «Ὁ φίλος μου ὁ Ταρζάν» κ. ἄ.

Τόσο ἡ «Γ. Λ. Σ.» (μὲ ἐπικεφαλῆς τὶς ἀκούραστες Τατιάνα Σταύρου καὶ Ρένα Καραθαίου), ὅσο καὶ οἱ χορηγοὶ καὶ ἀθλοθέτες, ἄς εἶναι βέβαιοι ὅτι ἐπιτελοῦν ἓνα ἔργο ὑψηλό, τὸ ὁποῖο ὄχι μόνον πρέπει νὰ βρεῖ μιμητὲς ἀλλὰ καὶ ἐπίσημη κρατικὴ συνέχεια. Γιατὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀγωγῆς τῶν ἐλληνόπουλων εἶναι ζήτημα πανεθνικὸ καὶ τὸν κύριον λόγον πρέπει νὰ ἔχει πάντα ἡ Πολιτεία.

Ἐξ ἄλλου ἡ βελτίωση σ' ἐμφάνιση κ.λ.π. τοῦ παιδικοῦ βιβλίου δημιουργεῖ καὶ ἓνα ἄλλο πρόβλημα: τὸ δυσπρόσιτο τοῦ βιβλίου γιὰ τὰ παιδιά τῶν ἀποροτέρων τάξεων. Ἀπὸ μίαν ἔρευνα, ποὺ ἔχω ὑπ' ὄψη μου, προκύπτει ὅτι τὰ 83% τῶν παιδιῶν δὲ μποροῦν ν' ἀγοράσουν τὸ λογοτεχνικὸ παιδικὸ βιβλίο. Τὸ ποσοστὸ εἶναι καταθλιπτικὰ μεγάλο καὶ ἡ Πολιτεία πρέπει ν' ἀντιμετωπίσει τὸ ζήτημα μὲ ὄλη τὴ σοβαρότητα ποὺ ἐπιβάλλουν τὰ πράγματα.

Μαζὶ μὲ τὸ παιδικὸ βιβλίο εἶναι καὶ τὸ παιδικὸ θέαμα. Τὸ παιδικὸ θέατρο, ὁ παιδικὸς κινηματογράφος, οἱ μαριονέτες, τὸ κουνελόθεατρο. Ποιὸς δημιουργεῖ, ποιὸς ἐποπτεύει, ποιὸς καθοδηγεῖ, ποιὸς χορηγεῖ τὸ παιδικὸ θέατρο στὸν τόπο μας;

Κι ὁ παιδικὸς κινηματογράφος; Ποῦ εἶναι τὰ παιδικὰ κινηματογραφικὰ ἔργα μὲ θέματα ἀπ' τὴν ἀνεξάντλητη ἱστορία καὶ τὴ μυθολογία τοῦ ἔθνους μας, ἀπ' τὴν ἐλληνικὴ φύση καὶ τὴ ζωὴ, τὶς κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης; Ποῦ εἶναι οἱ εἰδικὲς αἴθουσες προβολῆς ἔργων γιὰ παιδιά; Ποῦ εἶναι ἡ καθοδήγηση, ἡ ἐποπτεία γιὰ παραγωγή καὶ προβολὴ τέτοιων ἔργων;

Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ ἄλλα παιδικὰ θεάματα. Ὅσο γιὰ τὸ ραδιόφωνο, αὐτὸ τὸ μαγικὸ κουτὶ τῆς Πανδώρας, προβληματίζεται σ' ἀλήθεια κανεὶς ἂν πρέπει νὰ τὸ ἔχει στὸ σπίτι του, ἐφ' ὅσον ἔχει παιδιά, προκειμένου νὰ τὰ προφυλάξει ἀπ' τὴν ἐπιδημία τοῦ μπουζουκιοῦ καὶ νὰ τὰ κρατήσει ψηλά, πάνω ἀπ' τὴ βαριά, ἀποπνικτικὴ ἀτμόσφαιρα, ποὺ ἀναδίδεται ἀπ' τὸν ὀλισθηρὸ βουρκο τῆς διαφθορᾶς, καὶ νὰ τὰ κάνει ν' ἀτενίζουν πρὸς τὶς ψηλὲς κορυφὲς τοῦ πνεύματος μὲ τὰ μάτια ἀγνὰ καὶ ψυχρὲς ἀμόλυντες.

Πολλὰ εἶναι τὰ προβλήματα καὶ οἱ δυσκολίες μεγάλες. Μὰ ὅλα μποροῦν νὰ υπερνικηθοῦν. Ὅταν ὑπάρχει θέληση. Ὅταν ὑπάρχει δραματισμὸς ἐνὸς καλύτερου μέλλοντος, ὅπως τὸ ἀξίζουν τὰ ἐλληνόπουλα. Ὅταν ὑπάρχει ἀγάπη γιὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία, γιὰ τὰ παιδιά τοῦ λαοῦ μας, ποὺ διψοῦν γιὰ χαρὰ καὶ γιὰ μάθηση. Κανένας κόπος καὶ καμιὰ θυσία δὲν εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ ν' ἀντισταθμιστεῖ ἀπ' τὴν ἱκανοποίησιν νὰ βλέπει κανεὶς στὰ δροσερὰ προσωπάκια τῶν παιδιῶν ζωγραφισμένη τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐτυχία καὶ νὰ τὰ κάνει ν' ἀτενίζουν, μ' ὠραῖα καὶ ὑψηλὰ ἰδανικά, ὅλο αἰσιοδοξία, τὸ μέλλον.

